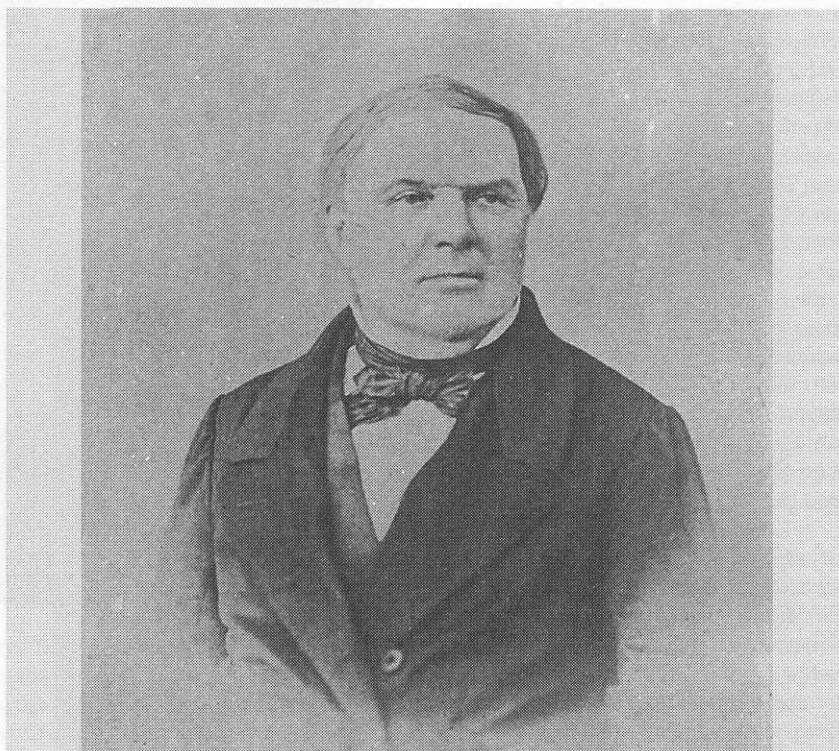

PORTRETY BOTANIKÓW POLSKICH • PORTRAITS OF POLISH BOTANISTS

Stanisław Batys GORSKI (1802–1864) – botanik, entomolog, lekarz, farmaceuta, kierownik wileńskiego Ogrodu Botanicznego, adiunkt wileńskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej.

*Ziomkowi, przyjacielowi, Józefowi Warsze-
wiczowi, na pamiątkę pobytu mego u niego w
Krakowie od 10 Sierpnia do 18 Października n.s. 1862 r.*

ofiaruje S. B. Górski

Podpis pod zdjęciem: „Ziomkowi, przyjacielowi, Józefowi Warszewiczowi, na pamiątkę pobytu mego u niego w Krakowie od 10 Sierpnia do 18 Października n.[owego] s.[tytu] 1862 r. ofiaruje S. B. Górski [sic!]”. Zdjęcie przechowywane było w zbiorach Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po drugiej wojnie światowej wypożyczone zostało Bolesławowi Hryniewieckiemu (1875–1963), który na jednym z posiedzeń Komisji Historii Medycyny i Nauk Matematyczno-Przyrodniczych Polskiej Akademii Umiejętności wygłosił w 1951 r. referat pt.: „Stanisław Batys-Górski i jego zasługi naukowe”. Referat wraz z powyższym portretem został opublikowany (PAU. *Prace Kom. Hist. Med. i Nauk Mat.-Przyr.* 4(2): 1–26. 1952.). Zdjęcie do zbiorów Instytutu Botaniki UJ już nie powróciło.

Opracował: Piotr KÖHLER

Aniela KOZŁOWSKA (1898–1981), paleobotanik, geograf roślin, wirusolog, fitopatolog, docent Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, a następnie Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie, członek Polskiej Akademii Umiejętności, członek zwyczajny Niemieckiej Akademii Nauk Przyrodniczych Leopoldina w Halle, członek honorowy Polskiego Towarzystwa Botanicznego i in.

Zdjęcie ze zbiorów Muzeum Botanicznego i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor – nieznany; wykonane zostało w latach 40. obecnego wieku.

Opracował: Piotr KÖHLER

ROZSTANIA • OBITUARIES

DOC. DR LESZEK MICHALSKI (1920–1995)

13 marca 1995 r. odszedł od nas na zawsze doc. dr Leszek Michalski, emerytowany wieloletni nauczyciel akademicki Instytutu Biologii Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu. Całe życie był związany z Pomorzem. Urodził się 2 lutego 1920 roku w Bydgoszczy. Tu uczęszczał do szkół i tu przetrwał okupację. Gimnazjum ukończył w roku 1939, a maturę typu humanistycznego otrzymał w roku 1945. Od roku 1930 działał w Związku Harcerstwa Polskiego, uzyskując coraz to wyższe stopnie, aż do stopnia Harce-rza Orlego. Pełnił też funkcję drużynowego w Błękitnej Czwórce. Jako harcerz włącza się w roku 1939 do obrony miasta. We wrześniu zostaje internowany przez Wehrmacht. Po zwolnieniu, pracuje jako robotnik fizyczny w firmach prywatnych i rozpoczyna działalność konspiracyjną. Zostaje aresztowany przez gestapo, a po zwolnieniu, czując się zagrożony, wyjeżdża na roboty do Rzeszy. Powraca do Bydgoszczy w marcu 1943 roku i rozpoczyna działalność w Szarych Szeregach podporządkowanych Armii Krajowej. Zostaje przydzielony do służby łączności wewnętrznej Garnizonu AK, którą pełni do stycznia 1945 roku. Po wojnie, w roku 1946, zostaje aresztowany przez

Urząd Bezpieczeństwa i przez dwa miesiące jest przetrzymywany w areszcie śledczym w Bydgoszczy.

W październiku 1945 roku Leszek Michalski rozpoczyna studia biologiczne na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu, które kończy w styczniu 1952 uzyskując stopień magistra filozofii w zakresie biologii. W październiku 1947 roku zostaje zatrudniony na UMK w charakterze zastępcy asystenta na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym. W roku 1950 zostaje przydzielony do powstałej w tym roku Katedry Fizjologii Roślin i, wraz z dr K. Wilczyńską, przystępuje do organizacji tej placówki. Katedra prowadzona była początkowo przez prof. J. Zabłockiego i prof. J. Czosnowskiego, a od października 1952 przez prof. M. Mi-chniewicza, który w styczniu 1953 obejmuje jej kierownictwo. W tym to czasie rozpoczyna doc. Michalski swą działalność naukową, włączając się w badania nad rolą regulatorów wzrostu we wzroście i rozwoju roślin. Wkłada duży wysiłek w organizację warsztatu naukowego i opracowania metod izolacji i identyfikacji hormonów roślinnych. W roku 1961 uzyskuje doktorat, a w czerwcu 1968 dostaje nominację na docenta etatowego w Katedrze Fizjologii Roślin UMK. Od roku 1972 pełni obowiązki kierownika Pracowni Izotopowej i Analizy Instrumentalnej Instytutu Biologii, którą zorganizował od podstaw.

Dorobek naukowy doc. Michalskiego obejmuje 32 publikacje, w tym 25 prac eksperymentalnych indywidualnych i współautorskich. Większość z nich została opublikowana w języku angielskim, w czasopiśmie o zasięgu międzynarodowym. Do najcenniejszych prac zaliczyć należy przede wszystkim prace nad hormonami w kiełkującym pyłku leszczyny, a zwłaszcza prace nad hormonami w pyłku sosny oraz w pyłku i kiełkujących nasionach dębu. Wyniki tych prac referowane były na sympozjum międzynarodowym w Pradze w roku 1984. Znalazły one szeroki oddźwięk wśród leśników i weszły na trwałe do literatury specjalistycznej. Na uwagę zasługują też prace nad dynamiką hormonów w organach generatywnych roślin, a także rozprawa doktorska pt. *Badania nad wpływem długości okresu świetlnego na poziom regulatorów wzrostu u rośliny dnia krótkiego i długiego*.

Oddzielną grupę publikacji stanowią prace z zakresu radiobiologii nad wpływem promieni jonizujących na dynamikę hormonów roślinnych, głównie w kiełkujących nasionach sosny. Wyniki tych prac referowane były na międzynarodowym sympozjum w Sofii w roku 1975. W końcowej fazie swej działalności naukowej włączył się doc. Michalski do prac nad rolą regulatorów wzrostu w patogenie pszenicy wywołanej grzybem *Fusarium culmorum*.

Leszek Michalski jest też autorem siedmiu innych publikacji, głównie poświęconych metodyce izolacji i identyfikacji hormonów roślinnych.

Dużą aktywność wykazał doc. Michalski przy organizacji czterech międzynarodowych sympozjów naukowych, jakie odbyły się w Toruniu w roku 1959, 1963, 1965 i 1974, z inspiracji Katedry Fizjologii Roślin UMK. Był członkiem wielu towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych, w tym Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika.

Jako nauczyciel akademicki prowadził działalność dydaktyczną w dziedzinie fizjologii roślin i radiobiologii. W latach 1969–1972 był prodziekanem Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi, a w latach 1967–1972 kierownikiem Zaocznego Studium Biologii. Reprezentował młodszych pracowników nauki w Radzie Wydziału BiNoZ (1951–1960) i w Senacie (1961–1968).

Działalność naukowa i dydaktyczna doc. Michalskiego była wielokrotnie nagradzana zarówno nagrodą ministra (1967, 1990), jak też Rektora UMK (1983, 1986, 1987, 1988).

Na podkreślenie zasługuje też działalność Leszka Michalskiego jako społecznika. Działal w harcerstwie. Po wojnie został harcmistrzem i otrzymał honorową godność Seniora ZHP. Był współzałożycielem i wieloletnim prezesem Toruńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Klubu Wysokogórskiego. Organizował środowiska kombatanckie żołnierzy AK na Pomorzu, działał w Fundacji Archiwum Pomorskie AK i jej Klubie Historycznym. Był przewodniczącym Zarządu Oddziału Toruńskiego Światowego Związku Żołnierzy AK. Został odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Zasługi dla ZHP z Mieczami, Krzyżem Armii Krajowej, Krzyżem Kampanii Wrześniowej 1939.

Cześć jego pamięci.

Marian MICHNIEWICZ

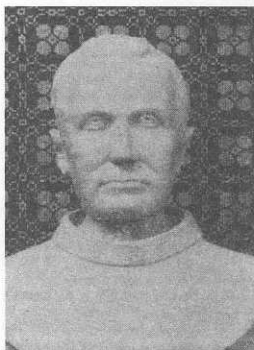
ROCZNICE, JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

PRO MEMORIA

• **250 rocznica urodzin księżnej Izabeli Czartoryskiej (3 III 1746–17 VI 1835)**, kolekcjonerki sztuki, miłośniczki roślin i ogrodnictwa, ur. w Warszawie,

zm. w Wiedniu, autorki pracy *Mysli różne o sposobie zakładania ogrodów* (1805).

• **225 rocznica urodzin ks. Jerzego Pabreża (O. Ambrożego) (15 I 1771–30 X 1849)**, botanika, za-

konnika klasztoru Bernardynów w Kretyndze, ur. w okolicy Skuodas, zm. w Kretyndze na Litwie, badacza flory zachodniej Litwy (Żmudzi), działającego w kontakcie z uczonymi Uniwersytetu Wileńskiego (m.in. J. Wolfgangiem), autora zielnika flory tego obszaru, kolekcjonera ludowych nazw roślin.

• **180 rocznica urodzin Zenona Hałatkiewicza (1816–29 V 1878)**, farmaceuty, botanika, ur. w Żywcu, zm. w Krakowie, adiunkta katedry chemii i farmacji UJ, właściciela apteki w Krakowie, autora podręcznika: *Początki botaniki ogólnej dla uczącej się młodzieży* (1853).

• **150 rocznica urodzin Władysława Boberskiego (23 II 1846–25 XI 1891)**, botanika, ur. w Piszczatyńcach (pow. borszczowski), zm. w Tarnopolu, nauczyciela szkół m.in. w Tarnowie i Tarnopolu, członka Komisji Fizjograficznej AU, badacza porostów, autora podręczników, m.in. *Historia naturalna w szkole ludowej* (1886).

• **30 rocznica śmierci Heleny Krzemieniewskiej (13 III 1878–28 V 1966)**, botanika, mikrobiologa, ur. w Lachowie (pow. szczuczyński), zm. we Wrocławiu, profesora fizjologii roślin Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Zakładu Botaniki PAN we Wrocławiu. Wspólnie z mężem, Sewerynem Krzemieniewskim, prowadziła wieloletnie studia nad mikrobiologią gleby, m. in. nad miksobakteriami, śluzowcami i grzybami glebowymi.

• **15 rocznica śmierci Andrzeja Nespiaka (23 XI 1921–11 I 1981)**, botanika, mikologa, ur. we Lwowie, zm. we Wrocławiu, adiunkta Zakładu Fitopatologii SGGW, profesora Akademii Medycznej we Wrocławiu, kierownika Zakładu Botaniki Farmaceutycznej, badacza grzybów, autora prac poświęconych m.in. mikoryzie roślin tatrzańskich, grzybom europejskich gór, a także pionierskich studiów nad udziałem grzybów wyższych w zespołach roślin naczyniowych.

Alicja ZEMANEK

130. ROCZNICA POWSTANIA KOMISJI FIZJOGRAFICZNEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI

130th anniversary of establishing of the
Physiographical Commission of the Academy of
Sciences and Letters in Cracow (Poland)

Komisja Fizjograficzna Towarzystwa Naukowego Krakowskiego powstała w 1865 roku w Krakowie. Po przekształceniu się Towarzystwa w Akademię Umiejętności weszła w jej skład i funkcjonowała aż do 1939 r. W okresie swego istnienia, a szczególnie do I wojny światowej, była główną instytucją finansującą badania botaniczne, przede wszystkim florystyczne.

Z okazji 130. rocznicy powstania Komisji Fizjograficznej Zespół Historii Biologii przy Instytucie Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk i Komisja Historii Nauk Przyrodniczych Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN zorganizowały sesję, która odbyła się w dniu 15 grudnia 1995 r. w Warszawie. Wygłoszono pięć referatów, z których cztery dotyczyły problemów botanicznych. Referaty poprzedziła informacja prof. Jerzego Pawłowskiego (ISiEZ PAN) o sesji naukowej z okazji 130. rocznicy powstania Muzeum Fizjograficznego w Krakowie. W pierwszym z referatów dr hab. Alicja Zemanek i dr hab. Bogdan Zemanek (Ogród Botaniczny UJ) omówili rolę Komisji Fizjograficznej w poznaniu szaty roślinnej Galicji (do r. 1918). Prof. Tomasz Majewski (Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego) przedstawił referat zatytułowany „Mykologia w wydawnictwach Akademii Umiejętności”. W następnym wystąpieniu mgr Aldona Ertman (Instytut Historii Nauki PAN) zapoznała zebranych z badaniami geograficznymi Galicji w świetle *Sprawozdań Komisji Fizjograficznej* (do 1918). Dr Wanda Grębecka (Instytut Historii Nauki PAN) poświęciła swój referat problematyce szaty roślinnej Królestwa Polskiego na łamach *Sprawozdań Komisji Fizjograficznej* (do 1918), a dr Piotr Köhler (Ogród Botaniczny UJ), w wystąpieniu „Komisja Fizjograficzna jako mecenas badań botanicznych”, omówił źródła finansowania badań oraz ich efekty. W ożywionej i długotrwałej dyskusji poruszono wiele kwestii związanych z historią Komisji, jej pomysłodawcami i związkami z nauką europejską. Ponadto każdy z uczestników podkreślił ogromną wartość informacji opublikowanych na łamach *Sprawozdań Komisji Fizjograficznej*.

Piotr KÖHLER

SPRAWOZDANIA ZE SPOTKAŃ NAUKOWYCH SCIENTIFIC MEETING REPORTS

KONFERENCJA BRYTYJSKIEGO
TOWARZYSTWA EKOLOGICZNEGO: „NOWE
OSIĄGNIĘCIA W ZAKRESIE OCHRONY
PRZYRODY I KSZTAŁTOWANIA SIEDLISK
NA TERENACH MIEJSKO-PRZEMYSŁOWYCH”
(LEICESTER, WIELKA BRYTANIA, 20–22
MARCA 1995)

The British Ecological Society Conference: „Recent
Advances in Urban and Post-industrial Wildlife
Conservation and Habitat Creation”
(Leicester, Great Britain, 20–22 March 1995)

W dniach 20–22 marca 1995 roku odbyła się w Leicester, w środkowej Anglii, konferencja naukowa poświęcona nowym osiągnięciom w dziedzinie ochrony przyrody i kształtowania siedlisk na terenach miejsko-przemysłowych. Spotkanie miało na celu wymianę naukowych i praktycznych doświadczeń dotyczących różnych aspektów zachowania, ochrony, utrzymania, powiększania i kształtowania zasobów przyrodniczych na obszarach miejskich i przemysłowych. Zgromadziło ono zarówno naukowców, jak i praktyków: przyrodników, urbanistów, architektów, pracowników administracji terenowej, miłośników przyrody. Konferencję zorganizowało Brytyjskie Towarzystwo Ekologiczne (British Ecological Society) i Uniwersytet w Leicester, który udostępnił doskonale wyposażone sale.

Program objął dwa dni obrad plenarnych i sesje: posterową i terenową. Obrady plenarne toczyły się w sesjach tematycznych poświęconych:

- zachowaniu i kształtowaniu środowiska przyrodniczego miasta
- miejskiej flory i fauny
- kreowaniu siedlisk na terenach przekształconych
- krajobrazom przemysłowym.

Wygłoszono 42 referaty, zaprezentowano 20 plakatów.

Materiały konferencyjne zostały opublikowane w specjalnym wydaniu czasopisma *Land Contamination & Reclamation* [1].

W ostatnim dniu konferencji jej uczestnicy mieli możliwość zapoznania się w terenie z problemami gospodarzy, odwiedzenia przyrodniczo interesujących miejsc w rejonie Leicester.

Wśród 185 uczestników konferencji znaleźli się

prócz gospodarzy także Irlandczycy, Niemcy, Włosi, Holendrzy, Belgowie, Francuzi i Amerykanie. Miałam przyjemność reprezentować Polskę i jeden z jej najsilniej zagrożonych regionów – Górny Śląsk, wygłaszając referat poświęcony problemom ochrony przyrody na obszarze Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego („Environmental problems and nature conservation in the Upper Silesian Industrial Region of Poland”). Wraz z kolegą Adamem Rostańskim przedstawiliśmy plakat prezentujący zasoby dzikiej przyrody w Katowicach („Wildlife resources in Katowice, Black Silesia”). Problemy z jakimi boryka się aglomeracja katowicka spotkały się z dużym zainteresowaniem, a dzięki radiu BBC dotarły zapewne do szerszego grona odbiorców.

Ożywione dyskusje kontynuowano w trakcie wspólnych, obfitych posiłków (szczególnie kolacje – angielski dinner – przeciągały się do późnych godzin wieczornych) i w zacisznych pomieszczeniach akademickiego pubu. Zakwaterowanie w bezpośrednim sąsiedztwie uniwersyteckiego ogrodu botanicznego sprzyjało krótkim wprowadzom, ale niezwykle interesującym spacerom regenerującym siły do dalszych dyskusji.

TYTUŁY WYBRANYCH REFERATÓW

- P. A. A SHEPHERD, „Review of Urban Floras and Plant Communities: Implications for Nature Conservation”.
 L. BASTIN, Ch. D. THOMAS, „Plant Metapopulations and Conservation in Urban Habitat Fragments”.
 E. COHN, P. MILLETT, „Problems of the Implementation and Management of Urban Woodland Habitat Creation Schemes”.
 I. D. ROTHERHAM, „Urban Heathlands – Their Conservation, Restoration and creation”.
 G. H. JONES, I. C. TRUUMAN, P. MILLETT, „The Use of Hay Strewing to Create Species-rich Grasslands (i) General Principles and Hay Strewing Versus Seed Mixes”.
 G. DAWE, „Species-Density in Relation to Urban Open Space”.
 J. BOX, „Creating Local Landscapes”.
 J. LUNN, M. WILD, „The Wildlife Interest of Abandoned Collieries and Spoil Heaps in Yorkshire”.
 P. SHAW, „Establishment of Sand Dune Flora on Power Station Wastes”.

LITERATURA

- [1] Proceedings of the British Ecological Society Conference: Recent Advances in Urban and Post-industrial Wildlife Conservation and Habitat Creation. *Land Contamination & Reclamation*. 3(2). 1995. EPP Publications.

Barbara TOKARSKA-GUZIK

MIEDZYNARODOWE SYMPOZJUM „NOWE ASPEKTY BADAŃ NAD PRAHISTORYCZNYM ŚRODOWISKIEM I ROLNICTWEM W EUROPIE” (WILHELMSHAVEN, NIEMCY, 17–21 MAJA 1995)

Symposium „New aspects on prehistoric environment and agriculture in Europe” (Wilhelmshaven, Germany, 17–21 May 1995)

W dniach 17–21 maja 1995 roku odbyło się w Wilhelmshaven (Niemcy) kolejne sympozjum międzynarodowe zorganizowane przez Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung. Wzięły w nim udział 43 osoby z 15 krajów europejskich. Celem Sympozjum była wymiana informacji i dyskusja nad najnowszymi osiągnięciami w badaniach dotyczących przemian środowiska przyrodniczego w holocenie, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu antropogenicznego na szatę roślinną oraz zagadnień związanych z rozwojem rolnictwa na obszarze Europy. Palinologicznych śladów najstarszego rolnictwa dotyczyły między innymi referaty: S. Bottema – „Palynological indicators of human activity and the origin of agriculture in the Near East” i G. Jalut, D. Galop, „Earliest palynological evidences of human impact on the vegetation in the eastern part of the Pyrenees and the surrounding areas”. Do szczególnie interesujących należało wystąpienie S. Jacomet i Ch. Brombacher z Bazylei pt. „Increasing influence of man on the ecosystems during the Neolithic – a reflection of changing economies?”, w którym autorzy opierając się na 19-letnich badaniach kilkuset prób archeobotanicznych, podjęli się analizy przemian ekonomicznych w kolejnych fazach Neolitu związanych z osadnictwem nad jeziorem Zurich. Gorącą dyskusję wzbudziły referaty: B. Aaby – „Grass pollen and the cultural landscape” oraz H. Küster, „*Centaurea cyanus*, *Plantago lanceolata* and *Artemisia*: cultural indicators in pollen diagrams – indigenous plants in Central Europe”. Oba poruszały nienowe, jednak kardynalne zagadnienia dla interpretacji diagramów pyłkowych pod kątem wpływu antropogenicznego na roślinność. W. Dörfler i in., w referacie pt. „Method and application of tephrochronology in Holocene pollen records” przedstawili najnowsze wyniki badań tefrochronologicznych z północnych Niemiec. Zastosowanie nowych metod pozwala na oznaczenie pojedynczych cząsteczek pyłu wulkanicznego zdeponowanego w torfach i osadach jeziornych. Autorom udało się znaleźć w osadach z obszaru Szlezwig-Holsztynu ślady erupcji Hekla-3, datowanego radiowęglem na około 2800 lat BP, co może mieć kluczowe znaczenie,

między innymi, dla synchronizacji faz osadniczych identyfikowanych w diagramach pyłkowych. Sympozjum stało się też okazją dla organizatorów do przedstawienia własnych wyników badań. Wydarzeniem była prezentacja książki autorstwa K.-E. Behrego i D. Kučan pt. *Die Geschichte der Kulturlandschaft und des Ackerbaus in der Siedlungskammer Flügeln, Niedersachsen, seit der Jungsteinzeit*, która jest podsumowaniem wieloletnich badań prowadzonych na obszarze usytuowanym między Elbą a Wezerą.

Sympozjum kończyła jednodniowa wycieczka na stanowiska położone między Wilhelmshaven i Aurich, która była poświęcona kształtowaniu się tych terenów pod wpływem zmian poziomu morza w holocen, historii torfowisk wysokich, historii osadnictwa na wurtach oraz przeszłości lasów. Jednym z bardziej interesujących punktów wycieczki był Neuenburger Urwald. Ten las, dzisiaj otoczony ochroną rezerwatową, jest jednym z niewielu świadków dawnego zalesienia tego terenu, ponieważ w średniowieczu niemal cały region północno-zachodnich Niemiec został odlesiony, a następnie pokryły go wrzosowiska. Pomimo nazwy, która sugeruje pierwotność tego drzewostanu, liczne źródła pisane mówią, że Neuenburger Urwald był lasem eksploatowanym przez człowieka już od średniowiecza. Powierzchniowa warstwa humusu była usuwana i wykorzystywana do nawożenia pól, ściółkę ściągano dla bydła, stosowano wycinanie gałęzi na paszę dla zwierząt, a przede wszystkim, prowadzono w lesie wypas koni, bydła, kóz, świń i gęsi. Od 1850 roku zaczęto ograniczać tę intensywną eksploatację, co umożliwiło naturalną sukcesję zbiorowisk leśnych. Obecnie na znacznej części chronionego obszaru wykształciły się zbiorowiska zgodne z potencjalnymi możliwościami siedlisk. Można je zaliczyć przede wszystkim do trzech zespołów: *Stellario-Carpinetum*, *Fago-Quercetum* i *Melico-Fagetum*. Główną ostatnią przestoję starych dębów, wcześniej chronione jako drzewa nasienne. W podszyciu lasu nastąpiła gwałtowna ekspansja *Ilex aquifolium*, który miejscami osiąga imponujące rozmiary 13 m wysokości i do 65 cm średnicy. Jest to nie tylko wynik protegującego ten gatunek oceanicznego klimatu, lecz przede wszystkim szczególnie dobrych warunków rozwoju tej odpornej na zgrzyzanie rośliny, jeszcze w okresie prowadzenia wypasu leśnego.

Sympozjum w Wilhelmshaven było, jak zwykle, doskonale zorganizowane i interesujące, a przyjazna atmosfera i czas specjalnie przeznaczony na dyskusję pozwoliły na wyczerpującą wymianę poglądów.

Małgorzata LATAŁOWA

**MIEDZYNARODOWE SPOTKANIE ROBOCZE
„STOSUNEK WSPÓŁCZESNYCH SPEKTRÓW
POWIERZCHNIOWYCH DO ROŚLINNOŚCI
I KRAJOBRAZU JAKO POMOC
W INTERPRETACJI DIAGRAMÓW
PYŁKOWYCH” (GUÖ, BLEKINGE, POŁUD.
SZWECJA, 10–13 CZERWCA 1995)**

**Workshop on „Quantification of land surfaces
cleared from forest during the Holocene – Modern
pollen/vegetation/landscape relationships as an aid to
the interpretation of fossil pollen data”
(Guö, Blekinge, South Sweden, 10–13 June 1995)**

Od 1989 roku European Science Foundation jest koordynatorem programu naukowego pt. „The European Palaeoclimate and Man since the last Glaciation (EPC)”. Celem programu jest próba rekonstrukcji zmian klimatycznych w Europie od okresu ostatniego zlodowacenia i ich interpretacja zarówno pod kątem czynników naturalnych, jak i antropogenicznych. Jednym z najważniejszych źródeł informacji dla tego programu są dane palinologiczne. Jednak do tej pory diagramy pyłkowe można interpretować przede wszystkim pod kątem zmian jakościowych, znacznie bardziej ryzykowne są rekonstrukcje ilościowe, dotyczące skali poszczególnych zjawisk, w tym, między innymi, skali odlesień, które miały miejsce w holocenie i które, jak zakładają autorzy projektu, mogły mieć pośredni wpływ na klimat. Stąd, w ciągu ostatnich pięciu lat szczególną uwagę poświęcono badaniom relacji pomiędzy składem współczesnych spektrów pyłkowych a otaczającą badane miejsce roślinnością i typem krajobrazu. Podejmuje się próby kalibracji współczesnych danych pyłkowych pod tym kątem oraz modelowania przypuszczalnych źródeł pochodzenia poszczególnych składników spektrum pyłkowego, a tym samym obszaru, który został odwzwierciedlony w obrazie palinologicznym. Ma to służyć bardziej precyzyjnym, zarówno pod względem jakościowym jak i ilościowym, rekonstrukcjom paleoekologicznym. Celem Warsztatów, w których wzięły udział 23 osoby z jedenastu krajów europejskich i ze Stanów Zjednoczonych, było: (1) poszukiwanie najlepszej metody umożliwiającej oszacowanie zasięgu odlesień, które miały miejsce w holocenie oraz (2) określenie najważniejszych zadań dla przyszłych, dalszych badań międzynarodowych w tym zakresie.

Warsztaty obejmowały dwie sesje referatowe i dwie sesje dyskusyjne. Referaty dotyczyły prób kalibracji stosunku pyłek/roślinność przy wykorzystaniu różnych metod – np. modelowania (S. Sugita, „Pollen representation of patchy vegetation: simulation expe-

riments and empirical results”), lub metod numerycznych i źródeł kartograficznych (m.in. M. J. Gaillard, H. J. B. Birks – „A pilot study of the pollen/landscape calibration in South Sweden based on lake surface samples and landscape mapping”, B. Odgaard – „The use of fossil pollen assemblages (AD 1800) and historical maps to quantify pollen/land-use relationships: a pilot study”). Sesje dyskusyjne poświęcone były następującym zagadnieniom: (1) priorytety w badaniach nad oceną skali odlesień w holocenie, (2) metody zbioru prób powierzchniowych oraz danych dotyczących roślinności i otaczającego środowiska, (3) wykorzystanie modelowania i analiz numerycznych, (4) współczesne odpowiedniki dawnej roślinności i typów użytkowania ziemi.

Na zakończenie spotkania odbyła się półdniowa wycieczka do położonych na obszarze Blekinge stanowisk, na których zachowano dawne formy użytkowania rolniczego. Na objętym ochroną terenie wsi Ire utrzymywane są tradycyjne metody koszenia łąk, pozyskiwania liści na paszę dla bydła, wypas leśny oraz formy gospodarki żarowej. Na obszarze tym prowadzi się też badania nad współczesnym opadem pyłku i jego stosunkiem do różnych sposobów zagospodarowania terenu. Warsztaty w Guö były doskonale zorganizowane, intensywne i wymagające aktywności od wszystkich uczestników. Ciepła, miła atmosfera i cisza małego hoteliku nad bałtycką zatoką, sprzyjały owocnym dyskusjom. Rezultaty spotkania ukażą się drukiem jako kolejny numer *Paläoklimaforschung*.

Małgorzata LATAŁOWA

X SYMPOZJUM MIĘDZYNARODOWEJ GRUPY ROBOCZEJ PALEOETNOBOTANIKI (INNSBRUCK, AUSTRIA, 11–18 CZERWCA 1995)

10th Symposium of the International Work Group for Palaeoethnobotany (Innsbruck, Austria, 11–18 June 1995)

W dniach 11–18 czerwca 1995 roku odbyło się Dziesiąte Sympozjum Międzynarodowej Grupy Roboczej Paleoetnobotaniki, zorganizowane tym razem przez Institut für Botanik der Leopold-Franzens Universität w Innsbrucku (Austria). Wzięło w nim udział około 140 osób z 23 krajów, głównie europejskich. W trakcie Sympozjum wygłoszono 66 referatów, połączonych w bloki tematyczne, i przedstawiono 32 poster.

Tematyka obrad obejmowała szereg zagadnień, m.in. problemy teoretyczne i metodologiczne w ar-

cheobotanice, paleoetnobotanikę eksperymentalną i tradycyjną. Pierwszą grupę referatów poświęcono sposobom pobierania prób przy pomocy różnych typów urządzeń flotacyjnych (D. de Moulins – „Sieving experiment, the controlled retrieval of artificial and archaeological samples”), reprezentatywności pobieranych prób (M. Polcyn – „Some archaeobotanical aspects of waterlogged sites in Wielkopolska”), oznaczaniu szczątków niektórych taksonów technikami komputerowymi (m.in. A. Butler – „The Trifolieae – problems in identification”) oraz możliwościom zastosowania fitosocjologii w archeobotanice (H. Küster – „Plant communities – do they have a history?”). Wśród referatów poświęconych ewolucji roślin uprawnych wymienić można doniesienia na temat badań genetycznych kopalnych szczątków zbóż w oparciu o metody molekularne – analizę DNA metodą łańcuchowej reakcji powielania polimerazą (PCR) oraz hybrydyzację genomu i badanie struktury wewnątrzrodzajowych hybryd (R. Sallares – „PCR-based identification of wheat genomes in ancient DNA from ancient wheat macrofossils”, R. Kosina – „Variation of wheat – from palaeobotany to molecular biology”). Kolejne wystąpienia dotyczyły rekonstrukcji dawnych form gospodarki, zarówno w oparciu o eksperymenty, jak i obserwacje etnobotaniczne. Wśród nich wymienić można sposoby pozyskiwania prosa stosowane obecnie przez ludy Nepalu i przeniesienie ich na grunt europejski w formie eksperymentu, w celu interpretacji obecności ziarn pyłku i ziarniaków tego zboża na stanowiskach archeologicznych (K. Lundström-Baudais, A. M. Schneider-Rachoud – „Processing of *Panicum miliaceum*: ethnobotanical observations and archaeobotanical experimentation”). Innym interesującym referatem z tego bloku była, oparta o podstawy ekologiczne, analiza gospodarki regimentów zbrojnych, przemieszczających się przez obszary dzisiejszych Niemiec w okresie żelaza (A. Kreuz – „Plant remains of Celtic, Germanic and Roman sites in Hessen, Germany: signs for continuity or discontinuity, shortage or surplus?”).

Dużym zainteresowaniem cieszyły się referaty i poster dotyczące wyników badań botanicznych towarzyszących sławnemu znalezisku z doliny Ötz w Tyrolu. W 1991 roku, na wysokości 3160 m n.p.m., topniejący lodowiec odsłonił doskonale zachowane włókna męczyzny, które zakonserwowane przez lód przeleżały tam około 5 tysięcy lat. To szczególne pod wieloma względami znalezisko jest opracowywane w ramach międzynarodowego projektu interdyscyplinarnego. Strona botaniczna jest koordynowana przez gospodarzy Sympozjum – Instytut Botaniki

Uniwersytetu w Innsbrucku. Ogromny poster (S. Bortenschlager i in. – „The Iceman: palaeobotanical results”) przedstawiał wyniki badań szczątków makroskopowych roślin towarzyszących znalezisku oraz analizy pyłkowej ze stanowiska położonego w dolinie Ötz, której celem jest rekonstrukcja środowiska przyrodniczego tego obszaru w neolicie, a więc okresie w którym żył *homo tyrolensis*. Badania te wykazały, że już wtedy zaznaczył się wpływ antropogeniczny na ekosystemy wysokogórskie, na co wskazuje między innymi rozprzestrzenianie się *Ligusticum mutellina*, gatunku wskaźnikowego dla pastwisk. Oznaczenia drewna i węgli drzewnych znalezionych przy zwłokach (K. Oeggl, W. Schoch – „Dendrological analyses of the Iceman”) oraz ich analiza fitosocjologiczna i fitogeograficzna pozwoliły między innymi na próbę odpowiedzi, skąd przybył człowiek znaleziony w dolinie Ötz. Dociekania te uzupełniła analiza briologiczna szczątków wyizolowanych z odzieży (J. H. Dickson – „Bryology and the Iceman”). Wykazano obecność 30 gatunków mchów, z których wiele mogło rosnąć bezpośrednio na badanym stanowisku, lecz szereg innych pochodziło niewątpliwie z niżej położonych obszarów. Niektóre gatunki, jak *Neckera complanata* i *N. crispa* wskazują wyraźnie, że *homo tyrolensis* przyszedł z południowego Tyrolu (Alto Adige).

Dwa popołudnia poświęcono pokazowi materiałów paleobotanicznych przywiezionych przez uczestników Sympozjum, co wraz z nieustanną prezentacją publikacji paleobotanicznych umożliwiało wzajemną wymianę informacji i doświadczeń. Duże zainteresowanie wzbudziła demonstracja urządzenia służącego do selekcjonowania szczątków roślin pochodzących z osadów sypkich i suchych w polu elektrostatycznym o różnej pojemności.

Istotnym zagadnieniem poruszonym w trakcie Sympozjum było oznaczanie spalonych szczątków zbóż, sprawiające wiele trudności. Zainteresowanych poddano testowi polegającemu na oznaczeniu oplewionych i nieoplewionych ziarniaków, pochodzących z 32 prób z różnych okresów i stanowisk. Okazało się, że *Triticum monococcum* wszyscy oznaczyli poprawnie, natomiast najwięcej rozbieżności wystąpiło w przypadku *Triticum dicoccum* i *T. spelta*. Na tej podstawie wysunięto następujące wnioski: (1) zróżnicowanie ziarniaków zwłaszcza *T. spelta* (kształt i rozmiary) jest o wiele większe niż wskazują na to dane literaturowe, (2) pewne oznaczenie ziarniaków *T. spelta* jest często możliwe tylko wtedy, gdy obecne są również plewy, (3) obecność nasady kłosa jest warunkiem do wyróżnienia *T. spelta* spośród ziarniaków

przypominających wyglądem *T. dicoccum*, (4) zaleca się, by w przypadku braku plew, oznaczenia źle zachowanych ziarniaków oplewionych pszenic tetra- i heksaploidalnych pozostawić w randze rodzaju, co pozwoli uniknąć wielu błędów.

Ostatniego dnia odbyła się wycieczka do doliny Vinschgau (płd. Tyrol), w trakcie której uczestnicy mieli możliwość poznania alpejskiej roślinności stepowej. Gatunki tu występujące przybyły z południowego wschodu i południowego zachodu w okresie atlantyckim. Przetrwały do dziś dzięki intensywnemu wypasowi i specyficznym warunkom siedliskowym, do których należą: bardzo niskie opady (nieco powyżej 400 mm/rok, głównie w okresie zimy), duże amplitudy temperatur, długotrwałe przymrozki, silne nasłonecznienie, intensywne wiatry, płytkie gleby. W tak niekorzystnych warunkach klimatycznych i glebowych mogą żyć tylko gatunki odpowiednio przystosowane pod względem morfologicznym i anatomicznym. Należą do nich, między innymi, *Ephedra distachya*, *Helianthemum nummularium* subsp. *grandiflora*, *Sedum rupestre*, *Stipa pennata*. Ten typ roślinności jest szczególnie rozpowszechniony na zboczach południowej i środkowej części doliny Vinschgau, na potencjalnych siedliskach *Quercetum pubescentis*, wcześniej wypasanych, a obecnie zarastających przede wszystkim sosną czarną.

Joanna JAROSIŃSKA, Małgorzata LATAŁOWA

**„PERSPEKTYWY PTERIDOLOGII” –
SYMPOZJUM Z OKAZJI 100 ROCZNICY
URODZIN PROFESORA R. E. HOLTTUMA
(OGRÓD BOTANICZNY KEW,
WIELKA BRYTANIA, 17–21 LIPCA 1995).**

**„Pteridology in perspective” R. E. Holttum Memorial
Pteridophyte Symposium, Royal Botanic Gardens,
Kew, Great Britain 17–21 July 1995**

Międzynarodowe Sympozjum „Perspektywy pteridologii” zorganizowane pod auspicjami Brytyjskiego Towarzystwa Pteridologicznego, Międzynarodowego Stowarzyszenia Pteridologów, Muzeum Historii Naturalnej i Londyńskiego Towarzystwa Linneuszowskiego oraz Ogródów Botanicznych w Kew i w Edynburgu, odbyło się w dnach 17–21 lipca 1995 roku w gmachu Jodrell Laboratory, na terenie Ogrodu Botanicznego w Kew.

Sympozjum dedykowano prof. Erykowi Holttumowi (1895–1990), wybitnemu pteridologowi, znawcy flory Malazji (*Flora of Malaya, Plant life in Mala-*

ya) z okazji 100. rocznicy urodzin. Wybrany aspektom życia i pracy tego zamiłowanego „łowcy roślin” poświęcona była wystawa prezentująca jego ekwipunek podróżniczy, fotografie z ekspedycji na Grenlandię, do Korei, Singapuru, i na Półwysep Malajski oraz ogromną spuściznę autorską w postaci monografii książkowych i artykułów w renomowanych czasopismach naukowych.

W Sympozjum wzięło udział 183 pteridologów z 56 krajów świata, którzy wygłosili 53 referaty i przedstawili 60 posterów. Tematyka referatów grupowała się wokół 4 zagadnień: 1. ochrony zasobów genowych pteridoflory w strefie tropikalnej, subtropikalnej i umiarkowanej; 2. taksonomii i koncepcji klasyfikacji do rodziny, rodzaju i gatunku (w tym problemy dotyczące specjacji gatunków); 3. interakcji z ekosystemem, oraz 4. zagadnień zgrupowanych pod hasłem: wzorce i procesy.

Bogactwo, status i ekologię pteridoflory prezentowano w 14 referatach pierwszej grupy tematycznej. W ich tytułach często pojawiało się określenie „biodiversity conservation”. Termin „zachowanie bioróżnorodności” zaproponował Walter G. Rosen (1968), podczas Narodowego Forum Bioróżnorodności w Waszyngtonie. Na konferencji „Earth Summit” w Rio de Janeiro (1992) był on już niezmiernie popularny.

W wielu referatach podnoszono nieskuteczność rezerwatowej ochrony zasobów genowych (np. Gede – Pangrango na Jawie, czy Mindanao na Filipinach). Rzadkie i endemiczne gatunki paproci są tam niszczone przy wypalaniu lasów pod ekstensywne uprawy rolne oraz przy pozyskiwaniu kłaczy i paków dla celów konsumpcyjnych. Szkody są tym większe, że np. zbocza wulkanów Gede i Pangrango stanowią centrum zmienności pteridoflory jawańskiej (400 taksonów) pod względem: cytologicznym (populacje di-, tetra- i poliploidalne w obrębie gatunku); reprodukcyjnym (populacje o seksualnym, apogamicznym i wyłącznie wegetatywnym sposobie rozmnażania) oraz ewolucyjnym (współwystępowanie najstarszych, reliktowych i najmłodszych ewolucyjnie linii rozwojowych).

Prowincja Kerala (Indie) podlega silnej antropopresji (rozbudowa sieci dróg, rozwój przemysłu ciężkiego, postępująca urbanizacja oraz budowa dużej zapory wodnej). Na obszarze 38 tys. km², zinventaryzowano 238 taksonów, w tym kilka gatunków paproci drzewiastych, kilkadziesiąt epifitów i litifitów, liczne kserofity, halofity, hydrofity oraz paprocie błoniaste (tzw. filmy ferns), z których większość jest zagrożona całkowitym zniszczeniem, także w obrębie rezerwatów ścisłych.

Dr G. Unwin (Tasmania) przedstawił zagrożenie relikтового taksonu *Dicksonia antarctica*. Ta piękna

paproć drzewiasta już wkrótce zostanie uznana za gatunek wymarły, o ile nie ustanie handel jej kłodzinami. Wśród paproci drzewiastych właśnie *D. antarctica* najlepiej znosi przesadzanie, doskonale się przyjmuje i szybko przyrasta, dlatego stała się gatunkiem bardzo atrakcyjnym dla ogrodnictwa. W Australii powstał chłonny rynek zbytu (eksport kłodzin do Ameryki i Europy), dla którego grupy przemysłowców wykradają rośliny z lasów państwowych i prywatnych. W celu reintrodukcji diksonii na dawne stanowiska prowadzone są duże uprawy zachowawcze tego gatunku na strzeżonych plantacjach eukaliptusa.

Zagrożone wyginieciem są także populacje paproci błoniastych (*Hymenophyllaceae*) z obszaru Wielkich i Małych Antyli (Kuba, Trynidad, Togo). Z występujących tam ponad 30 taksonów o statusie gatunków rzadkich, aż 40% stanowią endemity. Uszczuplenie zasobów genowych tej rodziny byłoby niepowetowaną stratą.

Niewielkie nadzieje na skuteczne przeciwdziałanie zjawisku ubywania gatunków wiąże się z prowadzoną ostatnio „Akcją planową” – (Action Plan for Biodiversity). Jest to koncepcja ochrony ginących gatunków realizowana m.in. przez dr C. Jermey i D. Givena (Nowa Zelandia), członków Komitetu Koordynacyjnego Ochrony Zasobów Przyrody, działającego na terenie Wielkiej Brytanii od 1992 r. i rozszerzającego swoje wpływy na obszar Dalekiego Wschodu. Do zadań tej instytucji należy opracowywanie międzynarodowych regulacji i traktatów dotyczących zarządzania zasobami przyrody, związanego z tym prawodawstwa, planowanie rozwoju rezerwatów, tworzenie sieci instytucji współdziałających w zakresie ochrony roślin, prowadzenie upraw zachowawczych przez ogrody botaniczne oraz reintrodukcji i translokacji zagrożonych taksonów, publikowanie tzw. czerwonych list i czerwonych ksiąg oraz wdrażanie programów edukacyjnych.

Prace nad kartowaniem pteridoflory obszarów umiarkowanych i tropikalnych, w oparciu o kwadraty międzynarodowego podziału WORLDMAP, referowali M. Ross (Holandia) i C. J. Humphries (W. Brytania). Inwentaryzacja paprotników napotyka trudności natury taksonomicznej (niejednolita i często zmienna nomenklatura) oraz bibliograficznej (dane o gatunkach rozproszone są w licznych pracach źródłowych). Planuje się powołanie międzynarodowych zespołów kartujących pteridoflorę określonych obszarów i koordynujących wkład poszczególnych krajów w opracowywanie liniowych map zasięgów ogólnych i punktowych map rozmieszczenia.

Prof B. Parris (Nowa Zelandia) szacując bogactwo gatunkowe pteridoflory kilku formacji leśnych

Molukków i N. Zelandii wykazała, że najlepszą metodą porównawczą jest zestawianie list gatunków zasiedlających badaną powierzchnię w obrębie analogicznych formacji roślinnych, z uwzględnieniem ich zasięgów pionowych. Porównywanie sumarycznej liczby taksonów w obrębie różnych zbiorowisk nie daje podstaw do właściwego wnioskowania o tym, który obszar jest zasobniejszy w paprotniki.

W kolejnej sesji tematycznej, poświęconej zagadnieniom taksonomicznym i klasyfikacyjnym, skomplikowane koncepcje klasyfikacji pteridoflory omawiano w aspekcie analizy porównawczej cech morfologicznych (4 referaty), analizy kladystycznej (3), danych paleobotanicznych (3) oraz analizy molekularnej sekwencji kodującej DNA w genomie jądrowym i plastydowym (5 referatów). Było to burzliwe spotkanie specjalistów prezentujących własne hipotezy filogenetyczne badanych przez siebie grup, uwięzione z reguły projektem nowej klasyfikacji oraz koncepcją rewizji starszego systemu.

Znany systematyk paproci E. Hennipman (Holandia) akceptuje nieodzowność ciągłego rewidowania istniejących już klasyfikacji, jednak głównie w oparciu o analizę porównawczą cech morfologicznych *sensu lato* i dobrą znajomość taksonu na stanowisku naturalnym. Nowe propozycje ujęć taksonomicznych wymuszane przez ogromny postęp dokonujący się w tej dziedzinie, winny być publikowane w regularnych odstępach czasu, po konsultacji z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Pteridologów.

Najwięcej zmian do systemu wносиły prace wykorzystujące analizę sekwencji kodującej rbcL genomu plastydowego paproci, której wyniki mają znaczenie przy ustalaniu pokrewieństwa filogenetycznego między rodzinami. Znacznie więcej informacji, na głębszym poziomie, dostarcza analiza sekwencji kodującej jądrowego genomu 18S rRNA, umożliwiającą klasyfikację w obrębie rodzaju. Na ustalanie pokrewieństwa w obrębie rodzaju, a nawet gatunku, pozwala analiza zmienności nukleotydów w obrębie ITS (internal transcribed spacer) (P. Wolf, USA; J. Pahnke, RFN; D. Conant, USA).

Aktualnie akceptowana pozycja systematyczna taksonów ma ogromne znaczenie dla badań florystycznych, prowadzonych w terenie i wymagających jednoznacznych i klarownych ustaleń nomenklatorycznych. Zachodzi bowiem pilna konieczność opisu i klasyfikowania pteridoflory tropikalnych lasów deszczowych, zanim nie ulegną one zniszczeniu. Lasy te giną w zastraszającym tempie 25 tys. km² rocznie, co sprawia, że do roku 2000 zginie wraz z nimi 750 000 gatunków roślin, w tym wiele paprotników.

W sesji dotyczącej interakcji paprotników z ekosystemem interesujące wyniki badań nad glebowym bankiem zarodników przedstawili S. Lindsay i A. Dryer z Uniwersytetu w Edynburgu, U. K. Trwały bank spor w glebie tworzą: *Woodsia alpina*, *W. ilvensis*, *Gymnocarpium robertianum*, *Asplenium septentrionale*, *Cystopteris dickeyana*; nieliczne zarodniki kiełkują w roku wysiewu, reszta zostaje w glebie. Ten rezerwuuar żywotnych, pozostających w stanie spoczynku zasobów, daje unikalną możliwość odtworzenia *in situ* populacji, która wyginęła na tym stanowisku, lub utworzenia kolekcji zachowawczych *ex situ* (pobranie próbek gleby, kultury szalkowe gametofitów, zachowawcza uprawa sporofitów i ich reintrodukcja).

Generalnie, niewiele wiemy o tym jak długo zarodniki zachowują żywotność w glebie, nie znamy behawioru gametofitów na stanowiskach naturalnych oraz czynników decydujących o rozwoju gametangiów, przebiegu zapłodnienia, rozwoju i utrwalaniu się juwenilnego sporofitu. Zdaniem E. Sheffield (Manchester, U. K.) okres spoczynku jest dłuższy niż powszechnie się sądzi. Znaczną lukę informacyjną w biologii rozwoju przedrośli wypełniły wyniki wieloletnich badań nad fenologią gametofitów *Athyrium filix-femina*, *Polystichum setiferum*, *Phyllitis scolopendrium* i *Blechnum spicant*. Zarodniki wysiane późną jesienią kiełkowały w zimie. Ustalono, że optymalna temperatura kiełkowania wynosiła 10–14°C. Powolny wzrost gametofitów trwał przez okres miesięcy zimowych, wiosną następował rozwój gametangiów, a wczesnym latem zapłodnienie.

Interesujące były także wyniki obserwacji międzypokoleniowej niszy separacyjnej u trzech tropikalnych gatunków *Trichomanes*, których przedrośla rosły przez 10 lat na stanowiskach naturalnych, nie wytwarzając sporofitów.

Tematyka posterów była ogromnie zróżnicowana. Donoszono o powtórnym odnalezieniu gatunków uznanych za wymarłe (np. *Thysanosoria dimorphophylla* z Iran Jaya, *Thysanosoria pteridiformis* z Manokwari, podawana przez R. Johnsa), o niedostatecznej eksploracji botanicznej niektórych wysp indonezyjskich, kryjących nadal nieznanne gatunki paproci (J. Camus), o kulinarnych upodobaniach mieszkańców Sarawak, Indonezja (paki 27 gatunków paproci są zjadane jako warzywo – co stanowi 10% ogółu pożywienia), o leczniczych walorach paproci (środek antyreumatyczny, newralgiczny, przeczyszczający i przeciwbaczy) i ich działaniu (antybakteryjnym, antywirusowym, antygrzybiczym, kancerostatycznym i karcinogennym, diabetycznym i diuretycznym), o metodach pomiaru „deszczu zarodników” w

porze ich rozsiewania się, o mikoryzie u paproci, o fizjologii i ekologii wiązania azotu przez *Azolla*, o systemie symbiotycznym wyspecjalizowanym w tym procesie oraz o wielu innych zagadnieniach.

Podczas Sympozjum odbyły się warsztaty pomocniczej analizy komputerowej, taksonomii molekularnej (analiza sekwencji kodującej plastydowego genomu *rbcL*) oraz cytologii i anatomii paproci. Brytyjskie Towarzystwo Pteridologiczne rozprowadzało rzadkie i bardzo interesujące książki oraz wydawnictwa. Podwoje zielnika (6 mln arkuszy) szeroko otwarto dla uczestników, którzy pracowali na materiale zielnikowym, zwiedzali pracownię zielnika i poznawali stosowane tu metody pracy. W ostatnim dniu sympozjum odbyła się wycieczka do Downe (Kent), gdzie znajduje się muzeum Karola Darwina oraz do filialnego ogrodu botanicznego w Wakehurst Place (West Sussex).

Down House to piękna, z pietyzmem utrzymana siedziba rodu Darwinów, w której prezentowane są kolekcje minerałów, muszli, owadów, ptaków oraz okazów zielnikowych, przywiezionych z pięcioletniej podróży morskiej HMS „Beagle”. Zachował się w doskonałym stanie drobny sprzęt służący K. Darwinowi do badań, jego słynny dziennik podróży, liczne notatki, ogromny zbiór listów, rysunków i fotografii oraz rękopisy dzieła *O pochodzeniu gatunków* oraz innych książek i artykułów.

Wakehurst Place (mniej znany niż Kew Gardens) to ozdobne arboretum z imponującą kolekcją drzew i krzewów iglastych klimatu umiarkowanego obydwu półkul, a także wiecznie zielonych lasów szerokolistnych Himalajów i Nepalu. Jodły, cedry, monumentalne sekwoje oraz bogate kolekcje brzoź, rododendronów, magnolii i hortensji drzewiastych są pięknie wkomponowane w teren o zróżnicowanej konfiguracji (200–425 m n.p.m.). Trudno wprost uwierzyć, że podczas silnej burzy w 1990 r. zostało tu połamanych lub wyrwanych z korzeniami 15 tys. drzew. W ozdobnej części arboretum eksponowane są kolekcje paproci gruntych pochodzących z Azji i Ameryki Północnej: *Blechnum chilense*, *B. penna-marina*, *Polystichum munitum*, *P. polyblepharum*, *P. braunii*, *P. acrostichoides*, *Osmunda cinnamomea*, *O. claytoniana*, *Dryopteris goldiana*, *D. erythrosora*, *D. sieboldii*, *Adiantum pedatum* (w odmianach) oraz *A. venustum*.

Centrum założenia obejmuje połodowcową dolinę rynnową osłoniętą gęstym lasem, z licznymi wychodniami piaskowca o wysokiej pojemności wodnej. Specyficzny mikroklimat (chłodny i wilgotny) sprzyja rozwojowi licznych gatunków porostów, mchów i paproci. Juwenilne sporofity *Osmunda regalis* porastają tu tak nietypowe dla nich miejsce, jak pionowe

ściany zbocza. Kryptogamiczna flora doliny monitorowana od 1940 r. nie wykazuje żadnych ubytków. Występuje tu kilka gatunków paproci rodzimych, m.in. *Dryopteris affinis* oraz *Dryopteris aemula*.

W rezerwacie krajobrazowym (Loder Valley), przyłączonym do południowej części arboretum, zachowały się zbiorowiska typu las liściasty, mokra łąka i torfowisko niskie. Występują tu gatunki charakterystyczne dla Sussex Weald, a także reintrodukowane gatunki rzadkie dla flory Wysp Brytyjskich. Wakehurst Place słynie z banku nasion gatunków rzadkich i ginących, gromadzonych tu już od 15 lat. Stare chłodnie zostały już całkowicie wypełnione. Nowo oddane komory chłodnicze są przystosowane do zróżnicowanych terminów i metod przechowywania. W zależności od indywidualnych preferencji, nasiona mogą znaleźć miejsce w komorze suchej o wilgotności względnej powietrza 10% i temp. 10°C lub w komorze zamrożeniowej o temp. –20°C i –40°C. W zamkniętych próżniowo puszkach metalowych znajdują się nasiona 5500 gatunków roślin. Rozpoczęto prace nad konstruowaniem komputerowej bazy danych dla banku nasion (15-letni grant ODA), obejmującej: optymalizację warunków przechowywania nasion, ich tolerancję na wysychanie oraz techniki podkiełkowania.

Prof. Robert Johns, dr Josephine Camus i Jennifer Ide wraz z zespołem organizatorów wykazali ogromną sprawność organizacyjną oraz stworzyli sympatyczną rodzinną atmosferę. Codziennie wydawali biuletyn konferencyjny z informacjami o programie dnia i jego ewentualnych modyfikacjach. Zorganizowali wystawę grafiki (akwarele, rysunki) pteridologów uczestniczących w sympozjum. Materiały sympozjalne zostaną opublikowane w *Holtum Memorial Volume* (1995) przez wydawnictwo Kew Gardens.

Elżbieta ZENKTELER

Z ŻYCIA PTB POLISH BOTANICAL SOCIETY NEWS

PIĄTA SESJA TERENOWA SEKCJI MIKOLOGICZNEJ (ZIELONKA KOŁO POZNANIA, 19–22 WRZEŚNIA 1995)

The Fifth Field Session of the Mycological Section
(Zielonka near Poznań, Poland, 19–22 September 1995)

Piąta Sesja Terenowa Sekcji Mikologicznej Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego odbyła się w dniach 19–22 września 1995 r. w

Fot. 1. Uczestnicy sesji mikologicznej.

Phot. 1. Participants of mycological session.

Zielonca k. Poznania, w Ośrodku Dydaktycznym Leśnego Zakładu Doświadczalnego Akademii Rolniczej w Poznaniu. Puszcza Zielonka jest jednym z największych i najbardziej zróżnicowanych kompleksów leśnych w Wielkopolsce. Występują tutaj na znacznych obszarach kwaśne dąbrowy i bory mieszane, niewielkie tereny zajmują lasy łęgowe, łąki śródleśne i torfowiska. Grzyby notowano i zbierano na terenie Parku Krajobrazowego Zielonka m.in. w rezerwatach: „Klasztorne Modrzewie”, „Las Mieszany” i „Żywiec dziewięciolistny”. W ciągu trzech wypraw zanotowano łącznie ponad 200 gatunków grzybów macromycetes, które umieszczono na wystawie.

Zorganizowano też sesję referatową z dyskusją. Referaty wygłaszali:

- Prof. dr hab. W. Wojewoda (Instytut Botaniki PAN, Kraków) „Grzyby powłocznikowate – *Corticiciae*, pozycja systematyczna, ekologia, znaczenie i stan zbadania”.
- Prof. dr hab. Andrzej Dzieczkowski (Instytut Historii i Materialnej PAN, Poznań) „Antoni Wróblewski – mało znany przyrodnik z Wielkopolski”.
- Dr Krystyna Przybył (Instytut Dendrologii PAN, Kórnik), dr Krystyna Idzikowska (Laboratorium Mikroskopii Elektronowej UAM, Poznań) „Mikroendospory w zarodnikach i strzępkach stadium konidialnego *Sporothrix* grzyba *Ophiostoma quercu*”.
- Dr Andrzej Chlebicki (Instytut Botaniki PAN, Wrocław), „Polarny Ural, relacja z ekspedycji w 1995 r.”.
- Dr Sławomir Sokół (Uniwersytet Śląski, Katowice) „*Ganodermataceae* Donk – stan przygotowań do opracowania monografii (komunikat).”
- Mgr Piotr Grzegorzek (Muzeum w Chrzanowie)

„Uwagi na temat zbiorów grzybów pasożytniczych w Muzeum w Chrzanowie” (doniesienie).

- Dr Maria Rudawska, dr Barbara Kieliszewska-Rokicka, mgr Tomasz Leski (Instytut Dendrologii PAN, Kórnik) „Międzygatunkowe i wewnątrzgatunkowe różnicowanie reakcji na gliny grzybów mikoryzowych”.

W spotkaniu w Zielonce brało udział 14 osób, w tym także pracownicy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

W ramach sesji dokonano zapisu stanowisk i danych siedliskowych dla grzybów zanotowanych na terenie Parku Krajobrazowego Zielonka. Informacje te wprowadzone będą do bazy danych służącej w przyszłości do sporządzenia mapy rozmieszczenia gatunków grzybów na obszarze Wielkopolski.

Anna BUJAKIEWICZ

ZEBRANIE SEKCJI HISTORII BOTANIKI PTB (KRAKÓW, 23 XI 1995)

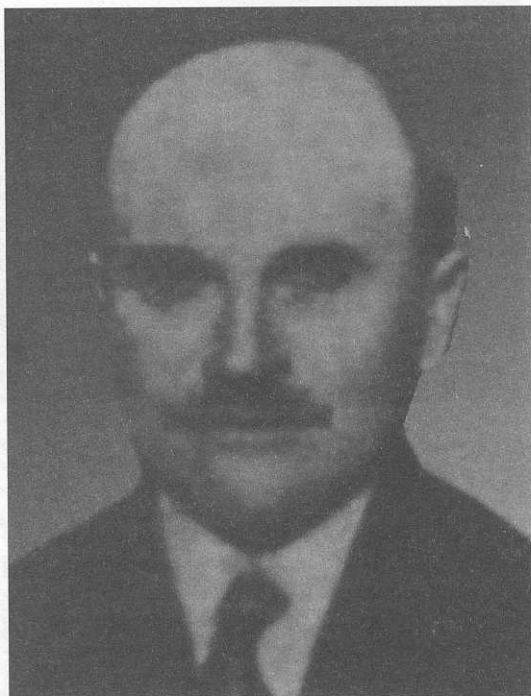
**Meeting of the Section of History of Botany of the
Polish Botanical Society (Kraków, 23 November 1995)**

W dniu 23 listopada 1995 r. odbyło się połączone zebranie Sekcji Historii Botaniki PTB i Oddziału Krakowskiego PTB, poświęcone uczczeniu pamięci Władysława Szafera (1886–1970) z okazji przypadającej tydzień wcześniej 25 rocznicy jego śmierci. Zebranie zaszczycił swą obecnością prof. Przemysław Szafer – syn Władysława; przybyło również wielu współpracowników i uczniów wielkiego botanika. Zebranie rozpoczęła projekcja filmu W. Puchalskiego o W. Szaferze pt. „W Krakowskim Ogrodzie Botanicz-

nym". Następnie wygłoszono dwa referaty. Prof. Anna Medwecka-Kornaś omówiła dorobek W. Szafera w licznych dziedzinach, poza paleobotaniką. Ponieważ twórczo pracował on w bardzo wielu gałęziach wiedzy o roślinach, z konieczności więc prelegentka ograniczyła się do podkreślenia najważniejszych osiągnięć w każdej z nich. W drugim wystąpieniu doc. Maria Reymanówna omówiła zainteresowania W. Szafera paleobotaniką mezozoiku. W żywej dyskusji, która rozwinęła się po referatach wspominano zarówno dokonania naukowe tego wielkiego botanika, jak również przypominano go jako człowieka, nauczyciela i mistrza.

Zebranie poprzedziło złożenie kwiatów na grobie W. Szafera na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Piotr KÖHLER

VARIA

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH

Dictionary of Polish Botanists

16. KAZIMIERZ FILIP WIZE

1. Data i miejsce urodzenia oraz śmierci – Ur. 15 IV 1873, Michorzew o pow. Nowy Tomyśl (W. Ks. Poznańskie), zm. 23 XI 1953 Modliszewo k. Gniezna.
2. Rodzice – Ojciec – Filip (plenipotent dóbr rodzinny Szczanieckich, dzierżawca majątków), matka – Emilia Rakowska.
3. Wykształcenie – Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu (1882–1893), studia na Wydziałach Lekarskich: Uniwersytetu Berlińskiego (1893–1894), Uniwersytetu Wrocławskiego (1894–1895, egzamin przedwstępny), Uniwersytetu Monachijskiego (1899, lekarski egzamin państwowy), Uniwersytetu Lipskiego (1899, „examen rigorosum”), dwuletni kurs bakteriologiczny w Instytucie Pasteura w Paryżu (1900–1901), studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lipskiego (1905–1907).
4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – Doktor medycyny Uniwersytetu Lipskiego (1899). Praca doktorska: „Über den *Pemphigus coniunctive*”. – Doktor filozofii UJ (1904). Praca doktorska: „*Pseudomonas ucrainicus* prątek choroby komośnika buraczanego (*Cleonus puncti-*

ventris) Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. AU, Seria B, s. 61–73. – Doktor filozofii Uniwersytetu Lipskiego (1907). Praca doktorska: „Friedrich Justus Riedel und seine Ästhetik”. Berlin 1907.

5. Przebieg pracy zawodowej – Asystent Akademii Rolniczej w Dublanach (1901–1904), kierownik prywatnego Zakładu Psychiatrycznego w Kownówce k. Obornik Wkp. (1904), naczelny lekarz wojskowy prywatnego sanatorium gruźliczego w Łądku Zdroju (1914–1918), lekarz w Zakładzie Psychiatrycznym w Dziekanec k. Gniezna (1931–1951, w tym jako ordynator w latach 1938? – 1940, 1945–1951), lekarz w Państwowym Szpitalu dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Gnieźnie-Dziekanec, w Filii Modliszewo (1951–1953).
6. Podróże naukowe – Liczne, m.in. do USA.
- 7a. Zakres badań botanicznych – Mikologia, mikrobiologiczne zwalczanie owadów.
- 7b. Liczba wszystkich publikacji botanicznych – 15 (w tym pięć współautorskie z J. Danyszem). Bibliogr.: brak pełnej drukowanej bibliografii.
- 7c. Główne osiągnięcia naukowe – Zajmował się bakteriami i grzybami owadobójczymi. Badania te prowadził początkowo jako asystent wybitnego mikrobiologa J. Danysza, w jego stacji naukowej w Mikołajówce. Opisał choroby grzybowe komośnika bura-

czanego (*Bothynoderes punctiventris* Germ.). Oznaczył kilka gatunków bakterii i grzybów atakujących tego szkodnika (w tym np. nowy gatunek owadomorka *Myiophagus ucrainicus* Wize). Prowadził badania nad praktycznym wykorzystaniem zielonej muskarydyny *Meterrhizium anisopliae* Retsch.) do zwalczania komośnika, uzyskując dużą śmiertelność imago i larw tego owada.

8. Działalność dydaktyczna, organizacyjna i kolekcjonerska – Wykłady w Towarzystwie Kantowskim w Lipsku (Kantgesellschaft) (1908 –?), wykłady w Towarzystwie Wykładów Naukowych w Poznaniu i w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk (PTPN) (czł. Wyzd. Historyczno-Literackiego, Komisji Matematyczno-Przyrodniczej i Komisji Przyrodniczej). (1916 –?), wykłady ogólnokształcące dla żołnierzy w Czerwonym i Białym Krzyżu, wykłady w ramach Państwowych Kursów Pielęgniarstwa Psychiatrycznego, organizowanych przez Zakład Psychiatryczny w Dziekance. – Posiadał kolekcję owadów porażonych przez grzyby pasożytnicze, którą w r. 1913 podarował PTPN, posiadał duży zbiór lepidopterologiczny, skonfiskowany przez Niemców i wywieziony do Berlina w r. 1939, w obszernym archiwum prywatnym miał interesującą korespondencję ze sławnymi uczonymi swoich czasów (np. M. Curie-Skłodowską, H. Vaihingenem) skonfiskowaną przez UB.
9. Działalność w innych dziedzinach – Znany głównie jako filozof, psychiatra, literat i tłumacz, opublikował w tym zakresie ponad 100 prac.
10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach – Czł. zarządu Poznańskiego Towarzystwa Filozoficznego (1921), szef Departamentu Sztuki i Kultury przy Ministerstwie Byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1921), współredaktor *Nowin Psychiatrycznych* (–1939), czł. czynny Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie (1935), czł. hon. Begijskiego Tow. Entomologicznego, czł. stałej komisji Międzynarodowych Zjazdów Filozoficznych (1926 –), czł. Polskiego Towarzystwa Entomologicznego.
11. Najważniejsze wyróżnienia i odznaczenia – Brak.
12. Inne informacje – Wspominany jako człowiek szlachetny, wielostronnie uzdolniony, wzbudzający zainteresowanie otoczenia, skromny i wyrozumiały. Znałca świata roślinnego, orientował się doskonale we florze okolic Gniezna. Amatorsko interesował się ornitologią i potrafił na podstawie śpiewu ptaka określić jego gatunek. Jako psychiatra był zwolennikiem leczenia chorych pracą,

uwzględniając ich potrzeby i zainteresowania, stosował metody artoterapii, tj. rozładowywania napięć psychicznych poprzez twórczość artystyczną. Według nie zweryfikowanej informacji należał do Łoży Masońskiej. Na krótko przed śmiercią został pozbawiony funkcji ordynatora szpitala w Gnieźnie-Dziekance i przeniesiony do jego filii, co bardzo przeżył. Był bezżenny. Zmarł na raka żołądka; zgodnie z jego ostatnią wolą pochowano go obok jego pacjentów na przyszpitalnym cmentarzu przy ul. Strumykowej w Gnieźnie.

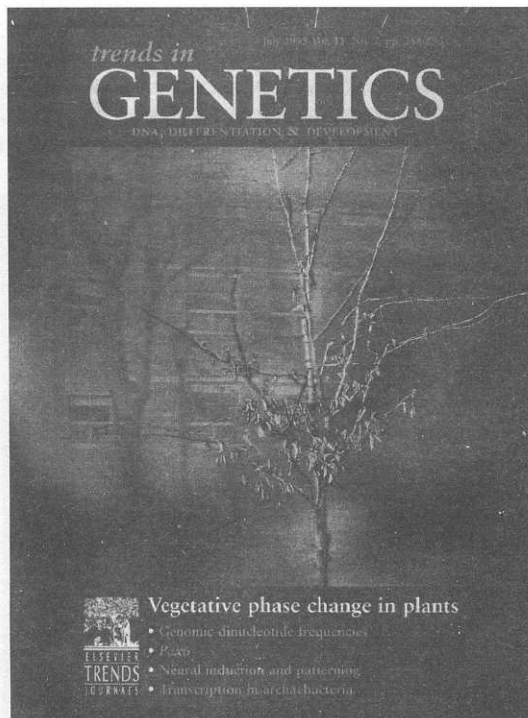
13. Wykaz najważniejszych źródeł – Materiały niepublikowane: L. Patyjewicz: „Filozofia Kazimierza Filipa Wizego (1873–1953)”, niepubl. praca doktorska, Lublin, 1990. Materiały publikowane: Słownik biologów polskich, Warszawa, 1987, s. 582; K. Pluciński: „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, 1955 s. 369–370; Wielkopolski Słownik Biograficzny, Warszawa – Poznań, 1981, s. 829.
14. Materiały ikonograficzne – Fotografia [w:] S. Łoza: Czy wiesz kto to jest? Warszawa, 1938, s. 808.

Cezary W. DOMAŃSKI

NOWE PERIODYKI I SERIE NEW JOURNALS AND SERIES

TRENDS IN GENETICS

Trends in Genetics. DNA, Differentiation & Development (ISSN 0168 9525) jest jednym spośród jedynastu czasopism wydawanych w serii *Trends* przez, bez wątpliwości, jedną z najlepszych naukowych oficyn wydawniczych – Elsevier Science Ltd. W czasopiśmie publikowane są wyniki najnowszych badań z szeroko pojętej genetyki, artykuły przeglądowe i komentarze, a także krótkie streszczenia ważniejszych prac publikowanych w innych czasopismach, informacje o genetycznych bazach danych dostępnych w sieci Internet, recenzje książek i krótkie informacje o nadchodzących spotkaniach. Wysoki poziom merytoryczny pisma zapewnia międzynarodowy zespół 20 specjalistów wchodzących w skład Redakcji. Czasopismo formatu A4, ukazujące się raz w miesiącu (na wolumin składa się 12 zeszytów), o objętości zeszytu około 44 strony; wydawane jest na wysokiej klasy papierze kredowym, co pozwala na wierne reprodukcje kolorowych fotografii i rycin. Pewną barierą w upowszechnieniu czasopisma w Polsce stanowić będzie zapewne jego dość wysoka cena, bowiem koszt

rocznej prenumeraty w roku 1995 wynosił odpowiednio: dla bibliotek – 345, dla odbiorców indywidualnych – 72 i dla studentów 36 £ angielskich (w cenę prenumeraty włączone są koszty przesyłki czasopisma pocztą lotniczą). Należy się jednak spodziewać, że pomimo ograniczonych środków na zakupy literatury fachowej, przynajmniej w niektórych krajowych bibliotekach specjalistycznych *Trends in Genetics* będzie dostępne.

W serii *Trends* ukazują się ponadto: *Immunology Today*, *Parasitology Today*, *Trends in Biochemical Sciences*, *Trends in Biotechnology*, *Trends in Cell Biology*, *Trends in Ecology & Evolution*, *Trends in Food Science & Technology*, *Trends in Microbiology*, *Trends in Neurosciences* i *Trends in Polymer Science*.

Korespondencję w sprawie prenumeraty lub bezpłatnego egzemplarza *Trends in Genetics*, a także innych czasopism z serii *Trends* należy kierować na adres:

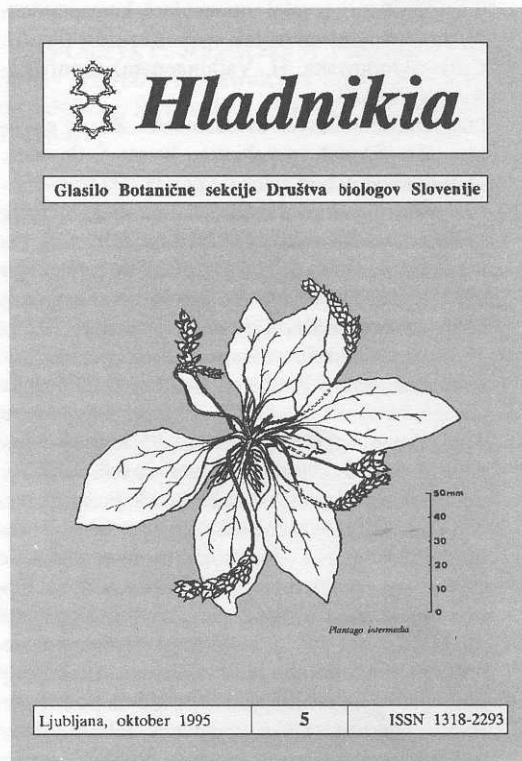
Elsevier Trends Journals
Oxford Fulfillment Centre
PO Box 800
Kidlington
Oxford OX5 1DX, U. K.

Jan J. WÓJCICKI

HLADNIKIA

Sekcja Botaniczna Słoweńskiego Towarzystwa Biologicznego w listopadzie 1993 roku wydała pierwszy numer swojego nowego periodyku, noszącego tytuł *Hladnikia* (ISSN 1318-2293). Powołane do życia nowe czasopismo botaniczne ma za zadanie wypełnienie luki na słoweńskim rynku wydawniczym poprzez stworzenie botanikom możliwości publikowania artykułów przeglądowych i prac oryginalnych, a także notatek z zakresu lokalnej florystyki, historii szaty roślinnej oraz z historii słoweńskiej botaniki. Redakcja zwraca uwagę na szczególnie duże luki w poznaniu słoweńskich śluzowców, grzybów, porostów i mszaków, a także na faktyczny brak danych odnoszących się do liczb chromosomów nawet względnie dobrze poznanych roślin naczyniowych. Czasopismo ukazuje się w języku słoweńskim; artykuły poprzedzone są krótkimi streszczeniami w języku angielskim, co czyni je bardziej dostępnym dla botaników zagranicznych. Redagowane jest dwułamowo w formie A5; ukazują się dwa zeszyty roczne, każdy z samodzielną numeracją, o objętości do 60 stron druku.

Tytuł czasopisma nadano na cześć eminentnego słoweńskiego botanika Franca Hladnika (1773–

1844), ucznia F. X. Wulfena (1728–1805), twórcy słoweńskiej szkoły botanicznej przełomu wieków, współzałożyciela działającego nieprzerwanie do dzisiaj Ogrodu Botanicznego w Ljubljanie (1810). Nazwisko Hladnika upamiętnione zostało m.in. nazwą rodzajową *Hladnikia* Reichenb. (*Umbelliferae*) i gatunkową *Scabiosa hladnikiana* Host.

Redakcja: Hladnikia

Prirodoslovni Muzej Slovenije

Prasernova 20.p.p.290

61 801 Ljubljana, Slovenija

Jan J. WÓJCICKI

MUZEJA, ARCHIWAŁIA, ZBIORY MUSEUMS ARCHIVES, COLLECTIONS

ZIELNIK SEWERYNA UDZIELI

Herbarium of Seweryn Udziela

Naukowe zainteresowanie kulturą i sztuką ludową na ziemiach polskich rozpoczyna się w 1802 r. listem Hugona Kołłątaja do Jana Maja w sprawie przyszłych badań etnograficznych. Głównym celem pierwszych inicjatyw kolekcjonerskich było zebranie podań i pieśni ludowych. Prawie do końca XIX wieku, materiały folklorystyczne stanowiły bezwzględną większość wśród zebranych danych, natomiast kulturowe realia, w jakich powstawała twórczość słowna i muzyczna, były w tych materiałach reprezentowane bardzo skromnie [18]. Stopniowo obszar badań powiększył się o kulturę materialną (sprzęty, ubiory, domostwa), objął również świat roślin [3, 19, 20, 21, 22], ich nazewnictwo, zastosowania, a także wierzenia i przesady [m.in. 6, 7, 8, 9, 10, 11].

SEWERYN UDZIELA I JEGO MATERIAŁY BOTANICZNE

Jednym z badaczy, których interesowały te zagadnienia był Seweryn Udziela (1857–1937) [17]. Przez szereg lat był on nauczycielem szkół powszechnych w Galicji, a następnie inspektorem szkolnym m.in. w Gorlicach, Grybowie i Wieliczce. Pracując na prowincji zgromadził ogromny zbiór wytworów kultury ludowej. Kolekcja ta dała początek Muzeum Etnograficznego w Krakowie [4, 14]. S. Udziela działał społecznie bardzo aktywnie, był członkiem m.in. Komisji

Antropologicznej (od 1889 r.), Fizjograficznej (od 1903 r.), Etnograficznej (od 1926 r.) i Geograficznej (od 1927 r.) Polskiej Akademii Umiejętności [1, 12, 15: 44–45].

Seweryn Udziela botaniką zainteresował się już w czasach szkolnych, kiedy to, po maturze w seminarium nauczycielskim, zamierzał zdawać maturę gimnazjalną. W związku z tymi zamiarami, na trzecim roku seminarium zakupił oprócz innych książek, również podręczniki polskie i niemieckie do botaniki; pracował także nad zielnikiem [15: 40]. Znajomość roślin wyniesiona ze szkoły przydała się w późniejszych jego badaniach etnograficznych – w swych opracowaniach monograficznych stosunkowo dużo miejsca poświęcał ludowym nazwom roślin [12]. W jego bogatym dorobku naukowym, liczącym 328 pozycji [13], znajdują się jednak tylko dwie prace w całości poświęcone roślinom: *Zabawki z roślin* [29] i *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego* [30]. W pierwszej z wymienionych prac autor podaje opisy 31 zabaw z użyciem materiału roślinnego, np. granie na listku trawy, batóg z sitowia, tyrkawka z orzecha łaskowego, wiatraczek ze słomy. W drugiej z nich przytacza zastosowania w obrzędach i medycynie ludowej ponad 140 gatunków roślin. Są one ułożone alfabetycznie według nazw łacińskich, po których autor podał botaniczne nazwy polskie, następnie nazwy ludowe z zaznaczeniem miejscowości, w których były używane, a w końcu – wspomniane zastosowania poszczególnych roślin. Nie wszystkie rośliny wymienione w tym artykule mają nazwy łacińskie: pod koniec pracy S. Udziela umieścił rozdział „Rośliny nieoznaczone”, zawierający osiem z nich.

Sewerynowi Udzieli przypisuje się [m.in. 13] współautorstwo *Podręcznika metodycznego do nauki botaniki* [16]. W tej pracy S. Udziela miałby napisać tylko „Część metodyczną” (s. 5–32), która zawiera wskazówki do prowadzenia lekcji botaniki w trzech najwyższych klasach ówczesnej siedmioklasowej szkoły powszechnej. Do egzemplarza *Podręcznika...* będącego własnością Biblioteki Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk (sygnatura Dyd. 19) jest dołączona – na luźnej karcie – drukowana prośba autorów o „łaskawe nadsyłanie uwag o brakach [...] pod adresem S. Udziela, Jarocin, woj. poznań, lub dr. B. Namysłowski, Poznań, Uniwersytet.” Wynika stąd, że Seweryn Udziela (z Krakowa), który nigdy nie mieszkał w Jarocinie, nie może być współautorem tego *Podręcznika...*

W spuściźnie archiwalnej S. Udziela, przechowywanej w Archiwum Muzeum Etnograficznego w Kra-

kwie, co najmniej cztery jednostki w znacznej mierze zawierają dane dotyczące roślin, ich nazw i ludowych wierzeń z nimi związanych [5]. Są to: nazwy używane w okolicach Ropczyc na różne gatunki jabłek, gruszek, śliwek, ziemniaków i grochu [32]; luźne notatki dotyczące m. in. nazw roślin [34], nazwy roślin uprawnych [35] i legendy ludowe o drzewach, krzewach i roślinach zielnych [33].

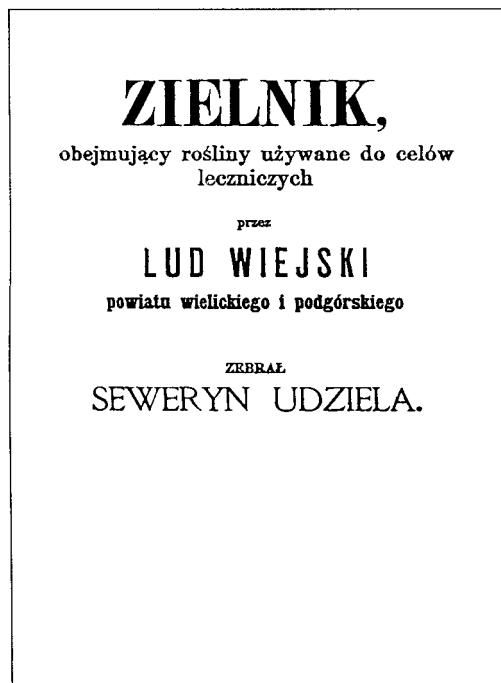
ZIELNIK

Rzadko zdarza się, by etnografowie gromadzili zielniki podczas swych badań, w związku z czym ich publikacje nie mają dokumentacji przyrodniczej i po latach trudno stwierdzić, które gatunki miały jakie nazwy. Do wyjątków należy praca S. Udzieli *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego* [30], która posiada dokumentację w postaci fascykułu zasuszonych roślin. Zbiór ten znajduje się obecnie w Zielniku Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (KRAM). Dotychczas nie odnalazłem danych archiwalnych związanych z tym herbarium. Można przypuszczać, że po śmierci jego twórcy, kolekcja ta trafiła do Muzeum Komisji Fizjograficznej

Polskiej Akademii Umiejętności, a stamtąd – do obecnego miejsca przechowywania.

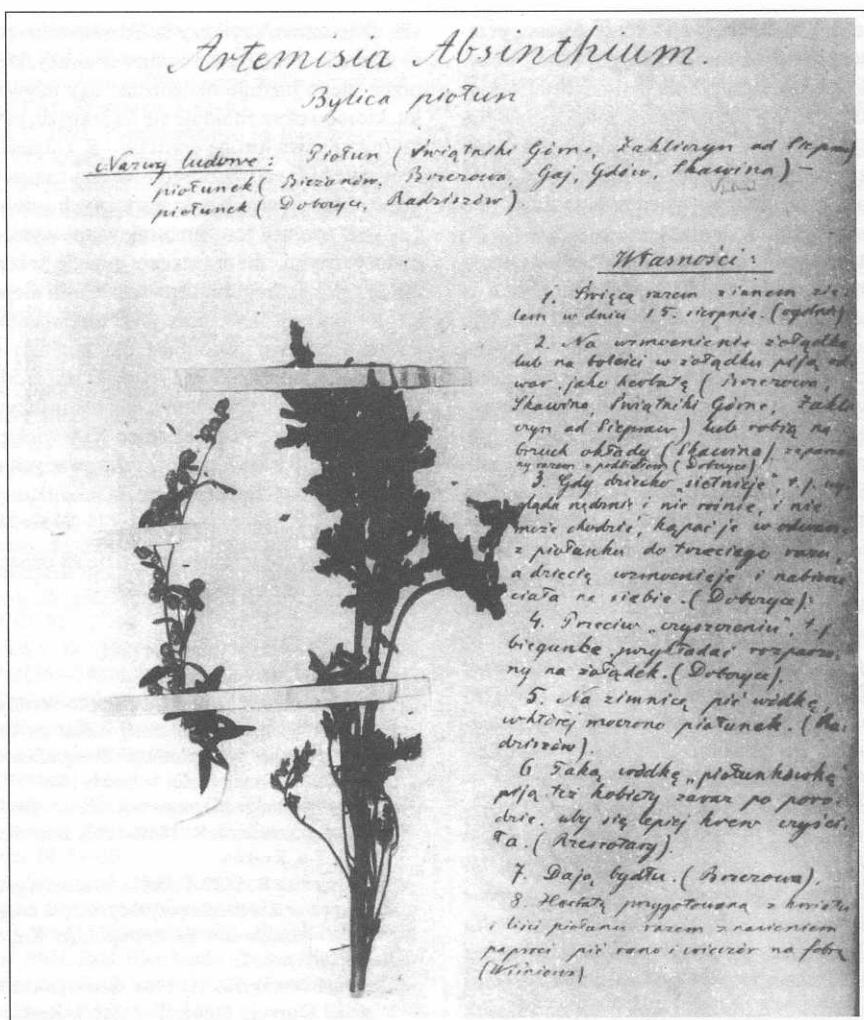
Zielnik S. Udzieli ułożony jest alfabetycznie według łacińskich nazw gatunków. Składa się ze 146 arkuszy żółtego, grubego papieru o wymiarach 28 x 38 cm, tworzących jeden fascykul; zawiera on oprócz tego również drukowaną stronę tytułową: „Zielnik, obejmujący rośliny używane do celów leczniczych przez lud wiejski powiatu wielickiego i podgórskiego zebrał Seweryn Udziela.” (Ryc. 1). Rośliny nie mają etykiet, a cała informacja ich dotycząca jest bezpośrednio zapisana na arkuszach ręką S. Udzieli. Sposób rozmieszczenia roślin i dotyczących ich danych jest w całym zielniku jednakowy: na górze strony – łacińska nazwa gatunku (bez skrótu nazwiska autora jego opisu), pod spodem – polska, poniżej – nazwy ludowe, z zaznaczeniem miejscowości, w których były używane, pod nimi zaś, na prawej połowie arkusza, zapisane są w punktach „własności”, również z zaznaczeniem miejscowości, natomiast na lewej połowie znajdują się przyklejone rośliny (w całości, lub częściej – jedynie ich fragmenty, takie jak: kwiatostany, liście, części nadziemne itp.), w prawym, górnym rogu umieszczona jest owalna pieczęć z napisem „Seweryn Udziela” oraz z wyobrażeniem otwartej książki i dwóch gwiazd (Ryc. 2). Nie wszystkie arkusze zawierają rośliny: na 26 z nich brak okazów, są tam natomiast wszystkie dane dotyczące tych gatunków; arkusze te nie są również opieczetowane (nr 4, 7, 8, 15, 26, 27, 34, 39, 41, 46, 62, 67, 69, 72, 74, 82, 85, 87, 97, 100, 101, 117, 127, 131, 133, 138 – w swej pracy S. Udziela ponumerował gatunki, numerację tę tutaj zachowałem). Zielnik nie zawiera przedstawicieli 11 gatunków wymienionych przez S. Udziela (nr 1, 3, 11, 12, 13, 23, 31, 36, 56, 81b, 83). Spośród roślin bez nazw łacińskich, a przytoczonych w artykule, kolekcja zawiera 7 arkuszy, a 10 dalszych nie było wzmiankowanych przez S. Udziela. Herbarium obejmuje więc 119 arkuszy z roślinami, które zostały obecnie ponownie oznaczone: należą do 108 gatunków, 6 okazów można było oznaczyć jedynie do rodzaju, a 5 pozostało nieoznaczonych ze względu na duże ich zniszczenie, niekompletność lub bardzo wczesną porę zbioru rośliny (nr 48, 79, 103 – nie jest to żaden gatunek z rodzaju *Salvia*, 110, 116).

Na arkuszach brak podstawowych danych: nie wiadomo kto, gdzie i kiedy zbierał te rośliny (na autoru zbioru wskazuje tylko drukowana karta tytułowa). Na podstawie innych informacji (np. z jakiej miejscowości pochodzi nazwa lub gdzie używano danej rośliny) można jedynie przypuszczać, że okazy mogły być zebrane w następujących miejscowościach: Biechanów (obecnie jedno z osiedli mieszkaniowych na terenie

Ryc. 1. Strona tytułowa zielnika Seweryna Udzieli.

Fig. 1. Title page of Seweryn Udziela's herbarium.

Ryc. 2. Arkusz zielnikowy z herbarium Seweryna Udziela zawierający okaz *Artemisia absinthium* L. wraz z informacjami dotyczącymi tego gatunku.

Fig. 2. Sheet from Seweryn Udziela's herbarium containing a specimen of *Artemisia absinthium* L. together with information concerning this Species.

Krakowa), Bogucice, Brzezowa, Dobczyce, Dziekanowice, Gaj, Gdów, Krzesławice, Raciborsko, Radziszów, Rzeszotary, Siepraw, Siercza, Skawina, Świątyni Górne, Wieliczka, Wiśniowa, Zakliczyn, Zielonki. We wstępie do swej pracy *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego* S. Udziela pisze, że w latach 1894–1899 zajmował się zbieraniem wiedzy ludowej o własnościach leczniczych roślin i wiary w ich moc leczenia ludzi i zwierząt [30: 36]. Być może oprócz danych etnograficznych kolekcjonował wtedy też okazy botaniczne.

S. Udziela nie podał w swym artykule tytułu dzieła botanicznego, którym posługiwał się przy oznaczaniu roślin ze swego zielnika. Na podstawie użytej przez niego łacińskiej i polskiej nomenklatury botanicznej przypuszczam, że dziełem tym była *Botanika szczególna* I. R. Czerwiakowskiego [2]. Ta obszerna, 6-tomowa praca, której koncepcja nawiązywała do dawnych dzieł botaniczno-lekarskich [31: 60], być może bardzo odpowiadała S. Udzieli w momencie gromadzenia informacji etnograficznych o roślinach.

Jednakże opublikowanie danych z utrzymaniem przestarzałej nomenklatury w momencie, gdy do dyspozycji były już kucze do oznaczania roślin Rostafińskiego [np. 23, 24, 25, 26] oraz *Rośliny polskie* Szafera, Kulczyńskiego i Pawłowskiego [27], nie powinno było mieć miejsca. Fakt ten może wskazywać, że S. Udziela nie rozwijał już swej wiedzy botanicznej po zakończeniu edukacji.

Na podstawie danych zawartych w zielniku można stwierdzić, że pod koniec XIX wieku ludność ówczesnych powiatów wielickiego i podgórskiego wykorzystywała co najmniej 108 gatunków roślin, głównie w celach leczniczych i obrzędowych. Leki roślinne używane były przeciwko rozmaitym chorobom i dolegliwościom ludzi i zwierząt domowych. Poniżej podaję kilka przykładów (nomenklatura według *Flora Europaea* [28]): na rany – *Achillea millefolium* L., *Althaea officinalis* L., *Artemisia abrotanum* L., *Calendula officinalis* L., *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Chelidonium majus* L., *Epilobium angustifolium* L., *Plantago major* L., *Sanguisorba officinalis* L., *Saponaria officinalis* L., *Sedum telephium* L. subsp. *maximum* (L.) Krockner i *Tussilago farfara* L.; przeciw gruźlicy – *Agrimonia eupatoria* L., *Bellis perennis* L., *Betula pendula* Roth, *Campanula rapunculoides* L., *Rudbeckia laciniata* L., *Symphytum officinale* L., *Verbascum thapsus* L.; „na wzmocnienie” – *Achillea millefolium* L., *Agrimonia eupatoria* L., *Artemisia absinthium* L., *A. vulgaris* L., *Hypericum perforatum* L., *Potentilla erecta* (L.) Rauschert, *Prunella vulgaris* L., *Thymus pulegioides* L., *Trifolium arvense* L.; na ból zębów – *Achillea ptarmica* L., *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Dipsacus fullonum* L., *Prunus domestica* L., *Sambucus nigra* L., *Thymus pulegioides* L., *Triticum aestivum* L., *Urtica dioica* L.; na żołądek i bóle brzucha – *Artemisia absinthium* L., *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Mentha x verticillata* L., *Nepeta cataria* L., *Pimpinella saxifraga* L., *Pyrus communis* L., *Ruta graveolens* L., *Tanacetum parthenium* (L.) Schultz Bip., *T. vulgare* L., *Vicia faba* L.; przeciwko przebiegniom, na ból gardła i kaszel – *Althaea officinalis* L., *Bellis perennis* L., *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Levisticum officinale* Koch, *Mentha x verticillata* L., *Sambucus nigra* L., *Thymus pulegioides* L., *Tilia cordata* Miller, *Tussilago farfara* L.; przeciw wypadaniu włosów – *Arctium tomentosum* Miller. Najwięcej gatunków roślin (94) święcono 15 sierpnia (Matki Boskiej „Zielnej”).

W powyższej liście poszczególne gatunki przypisane zostały danym chorobom po oznaczeniu zachowanych roślin. Problemem jest tylko, czy właśnie te rośliny były używane przez ówczesną ludność wie-

ską do leczenia, czyli czy S. Udziela zebrał odpowiedzi gatunek. Kwestią są również te okazy, które zostały przez niego błędnie oznaczone: czy używano gatunku, którego okaz znajduje się na arkuszu, czy gatunku, którego nazwa jest na arkuszu – S. Udziela nie podał niestety żadnych szczegółów dotyczących metody gromadzenia danych etnograficznych i zielnika.

Dziś zieleń ten, poza niewątpliwymi walorami historycznymi, ma znaczenie przede wszystkim dla etnografa – szczególnie zawarte w nim niepublikowane dotychczas dane, oraz jako dokumentacja badań etnograficznych. Natomiast dla botaniki farmaceutycznej i etnobotaniki historycznej jest źródłem informacji o leczniczych gatunkach roślin używanych w okolicach Krakowa pod koniec XIX wieku, informacji tym cenniejszych, że zweryfikowanych na podstawie zachowanych okazów roślin.

PODZIĘKOWANIA

Dziękuję mgr Maciejowi Waydzie za oznaczenie niektórych roślin z zielnika S. Udziela.

LITERATURA

- [1] BIENKOWSKI W. 1991. Działalność Seweryna Udziela w Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie oraz Komisji Etnograficznej Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1889–1937. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie* 10: 57–65.
- [2] CZERWIAKOWSKI I. R. 1849–1863. Botanika szczególna, t. 1–6, Kraków.
- [3] GUSTAWICZ B. 1882. Podania, przesady, gadki i nazwy ludowe w dziedzinie przyrody. Część druga. Rośliny. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej* 6(Dz. III): (201)–(317).
- [4] JACHER-TYSZKOWA A. 1991. Seweryn Udziela – założyciel Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Życie i dzieło. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie* 10: 7–37.
- [5] JANICKA-KRZYWDA U. 1991. Spuścizna po Sewerynie Udzieli w Archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie* 10: 83–113.
- [6] KÖHLER P. S. 1986. Józefa Rostafińskiego „Odezwa do nie botaników o zbieranie ludowych nazw roślin”. *Wszchświat* 87(1): 13–16.
- [7] KÖHLER P. S. 1987. Nieznane materiały Józefa Rostafińskiego do badań nad historią roślin uprawnych w Polsce. *Zesz. Nauk. Uniw. Jagiell., Prace Bot.* 14: 141–154.
- [8] KÖHLER P. 1993. Ankieta Józefa Rostafińskiego z 1883 roku dotycząca ludowego nazewnictwa i użytkowania roślin w Polsce. *Analecta – Stud. Mater. Dziej. Nauki, R. II*, z. 2(4): 89–119.
- [9] KÖHLER P. 1993. Nazewnictwo i użytkowanie roślin leczniczych na ziemiach polskich w XIX wieku na

- podstawie ankiety Józefa Rostańskiego. W: B. KUŹNICKA (red.), *Historia Leków Naturalnych, T IV. Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*. IHNOiP PAN, Warszawa, s. 61–85.
- [10] KÖHLER P. 1993. Ziołolecznictwo na Rzeszowszczyźnie w XIX wieku w świetle ankiety Józefa Rostańskiego. W: B. KUŹNICKA (red.), *Historia Leków Naturalnych, T III. Ziołolecznictwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*. IHNOiP PAN, Warszawa, s. 119–124.
- [11] KÖHLER P. S., PIEKIELKO-ZEMANEK A. 1986. Józefa Rostańskiego „Odezwa do nie botaników o zbieranie ludowych nazw roślin” i udział w niej Marii Twardowskiej. *Kwart. Hist. Nauki Techn.* 2(1986): 471–480.
- [12] KOSIEK Z. 1987. Udziela Seweryn (1857–1937). W: S. FELIKSIĄK (red.), *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa, s. 552.
- [13] LECHOWSKI P., ZEBALSKA U. 1991. Bibliografia prac Seweryna Udziela. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie* 10: 115–131.
- [14] LECHOWSKI P., ZEBALSKA U. 1991. Seweryn Udziela jako założyciel Biblioteki Muzeum Etnograficznego w Krakowie. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie* 10: 67–81.
- [15] ŁĄCZYŃSKA D. 1991. Zarys życiorysu Seweryna Udziela (1857–1937). *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie* 10: 39–50.
- [16] NAMYSŁOWSKI B., UDZIELA S. 1924. Podręcznik metodyczny do nauki botaniki. Książnica – Atlas, Lwów-Warszawa, ss. 111.
- [17] PIETRASZEK E. 1991. Seweryn Udziela jako badacz kultury ludowej. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie* 10: 51–56.
- [18] POSERN-ZIELIŃSKI A. 1973. Kształtowanie się etnografii polskiej jako samodzielnej dyscypliny naukowej (do 1939 r.). W: M. TERLECKA (red.), *Historia etnografii polskiej*. PAN, Zakł. Hist. Nauki i Techn., Zakł. Narod. im. Ossolińskich, Wydawn. PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 29–113.
- [19] ROSTAŃSKI J. 1880. Burak i Barszcz. Nazwa i rzecz. Ich pochodzenie i znaczenie w kolei czasów. *Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności* 8: 314–339.
- [20] ROSTAŃSKI J. 1883. O znaczeniu naukowem nazw roślinnych i potrzebie ich zbierania. *Czas* 156: 1.
- [21] ROSTAŃSKI J. 1883. O znaczeniu naukowym nazw roślinnych i potrzebie ich zbierania. *Niwa* R. XII, 24(208): 304–308.
- [22] ROSTAŃSKI J. 1883. O znaczeniu naukowem nazw roślinnych i potrzebie ich zbierania. *Ogrodnik Polski* 5(15): 337–341.
- [23] ROSTAŃSKI J. 1901. Przewodnik do oznaczania pospolitszych roślin. (Wyd. 2.), Nakładem autora, Kraków, ss. 111.
- [24] ROSTAŃSKI J. 1906. Przewodnik do oznaczania pospolitszych roślin. (Wyd. 3.), z. 1 i 2, Nakładem autora, Kraków, ss. 140, nlb. 49.
- [25] ROSTAŃSKI J. 1921. Mały botanik to jest łatwy sposób oznaczania roślin pospolitych w Polsce. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ss. 96, nlb. 14.
- [26] ROSTAŃSKI J. 1923. Przewodnik do oznaczania roślin w Polsce dziko rosnących. Wyd. Zakł. Narod. im. Ossolińskich, Lwów-Warszawa-Kraków, ss. 167.
- [27] SZAFAER W., KULCZYŃSKI S., PAWŁOWSKI B. 1924. Rośliny polskie. Opisy i klucze do oznaczania wszystkich gatunków roślin naczyniowych rosnących w Polsce bądź dziko bądź też zdziczałych lub częściej hodowanych dla użytku florystów, uczniów szkół wyższych i średnich, rolników, leśników, farmaceutów i innych miłośników przyrody. Książnica – Atlas, Lwów-Warszawa, ss. XXXII, 736.
- [28] TUTIN T. G., HEYWOOD V. H. et al. (red.) 1963–1980. *Flora Europaea*, t. 1–6. University Press, Cambridge.
- [29] UDZIELA S. 1929. Zabawki z roślin. *Lud* 28: 58–70.
- [30] UDZIELA S. 1931. Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego. *Lud* 30: 36–75.
- [31] ZEMANEK A. 1989. Historia botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim (1780–1917). *UJ – Rozprawy Habilitacyjne* 164: 1–167.

MATERIAŁY ARCHIWALNE

Archiwum Muzeum Etnograficznego im. S. Udziela,
Plac Wolnica 1, 31–066 Kraków

- [32] I/978/Rkp – Nazwy używane na różne gatunki jabłek, gruszek, śliwek, ziemniaków, grochu w okolicach Ropczyc (koniec XIX w.).
- [33] I/1526/Rkp – Legendy i opowiadania ludu polskiego o drzewach, krzewach i ziołach (początek XX w.).
- [34] I/1582/Rkp – Luźne notatki dotyczące przepowiedni o pogodzie, przysłów, przekleństw, wyrażeni gwarowych, nazw roślin i miejscowości: Stary Sącz, Wola Krogulecka – pow. Nowy Sącz, Ciężkowice – pow. Tarnów, Słupnice – pow. Limanowa, Gorlice, Łużna – pow. Gorlice (lata 1902–1904).
- [35] I/1589/Rkp – Nazwy roślin uprawnych, przesady związane z rolnictwem z miejscowości: Buków, Chorowice, Wieliczka, Ostrusza, Zborowice – pow. Tarnów, Żywiec, Libusza – pow. Gorlice (rok 1901).

Piotr KÖHLER

POLEMIKI, DYSKUSJE POLEMICS AND DISCUSSIONS

CZY JAN KORNAŚ MOŻE BYĆ UWAŻANY ZA RECENZENTA FLORY ROŚLIN NACZYNIOWYCH LUBELSZCZYZNY?

May Jan Kornaś be considered a reviewer
of *Vascular plant flora of Lublin region*?

W obu tomach książki Dominika Fijałkowskiego
Flora roślin naczyniowych Lubelszczyzny (t. 1, 1994;

t. 2, 1995. Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin) Jan Kornaś wymieniony jest jako jeden z recenzentów. Ponieważ wielu botaników wyraża w związku z tym zdziwienie, uważam za konieczne podanie do szerszej wiadomości następujących faktów. Mój ś.p. Mąż, Jan Kornaś, otrzymał do wglądu maszynopis pracy, zatytułowany „Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Lubelszczyźnie”, więc inaczej niż opublikowana książka i wszystko wskazuje, że był to jedynie obecny tom 2, zawierający mapy. Uznał go za pierwotną, zupełnie nie wykończoną wersję. Ze względu na wieloletnie badania terenowe autora i fakt, iż jego dane mogłyby mieć znaczenie dla naszej geobotaniki, napisał jednak w 1984 r. opinię, którą traktował jako wstępną. Miał na celu pomóc autorowi w poprawieniu i ukończeniu przedstawionej mu do wglądu pracy. Sprecyzował przy tym bardzo wiele krytycznych uwag i zastrzeżeń, tak w swoim tekście, jak na mapach i marginesach maszynopisu autora, do czego odsyła. Niestety książka budzi wiele krytycznych opinii, wskazujących na to, że **merytoryczne zastrzeżenia Jana Kornasia nie zostały należycie wykorzystane**. Dotyczy to np. pozostawienia błędnych oznaczeń szeregu roślin, nie oddzielenia gatunków synantropijnych, pozostawienia szrafu na mapach nawet tych, które są częściowo punktowe.

Bardzo istotne w opinii Jana Kornasia są następujące zdania (w odniesieniu do autora): „Przedstawił on do oceny pracę w stanie tak dalekim od ukończenia, że właściwie **nie powinna być ona jeszcze recenzowana. Dotyczy to zarówno strony redakcyjnej, jak i – co gorsza – strony merytorycznej**” i dalej, że po wykończeniu „praca winna **być poddana ponownej szczegółowej ocenie** (tym razem **przez innego recenzenta**) i dopiero wówczas może być przyjęta do druku”. Wynika z tego jednoznacznie, iż **Jan Kornaś nie podjął się recenzji ostatecznej, przerebionej wersji opracowania i nie zakwalifikował do opublikowania przedstawionego mu maszynopisu p.t. „Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Lubelszczyźnie”. Nie powinien więc w żadnym przypadku być wymieniony jako recenzent dwutomowej *Flory roślin naczyniowych Lubelszczyzny*.**

Kraków, w lutym 1996

Anna MEDWECKA-KORNAŚ

Poniżej publikujemy pełny tekst opinii prof. dr Jana Kornasia.

REDAKCJA

RECENZJA PRACY DOMINIKI FIJAŁKOWSKIEGO P.T. ATLAS ROZMIESZCZENIA ROŚLIN NACZYNIOWYCH W LUBELSZCZYŹNIE

Omówione dzieło tworzy syntezę wszystkich dotychczasowych badań florystycznych na terenie Lubelszczyzny. Ogromną część zawartych w nim danych zgromadził sam autor w czasie swych 37-letnich badań terenowych. Tego rodzaju opracowanie może mieć ogromną i nieprzemijającą wartość dla dalszego rozwoju florystyki w Polsce (m. in. jako odniesienie dla wszelkich przyszłych badań nad zmianami flory) i dlatego w pełni zasługuje na ogłoszenie drukiem. Po to jednak, by naprawdę spełniło swą rolę, musi być przygotowane o wiele staranniej i wnikliwiej, niż to dotychczas uczynił autor. Przedstawił on do oceny pracę w stanie tak dalekim od ukończenia, że właściwie nie powinna być ona jeszcze recenzowana. Dotyczy to zarówno strony redakcyjnej, jak i – co gorsza – strony merytorycznej. Jeśli mimo wszystko podjąłem trud takiej oceny, to tylko dlatego, by dopomóc autorowi do ostatecznego wykończenia ważnego dzieła. Gdy to nastąpi, praca winna być poddana ponownej szczegółowej ocenie (tym razem przez innego recenzenta) i dopiero wówczas może być przyjęta do druku.

UWAGI OGÓLNE

Omawiana praca zawiera liczne nowe dane, zmieniające – niekiedy radykalnie – nasze wyobrażenia o zasięgach roślin naczyniowych w Polsce. W takiej sytuacji nasuwać się mogą wątpliwości co do poprawności oznaczeń szeregu gatunków, zwłaszcza w grupach krytycznych. Potęguje je jeszcze wzmianka autora (na str. 2 tekstu), że dopiero w przyszłości „opracowany zostanie zbiór zielnikowy” z Lubelszczyzny, liczący około 100 000 arkuszy. Gdyby danych wynikających z opracowania zbiorów zielnikowych w atlasie istotnie jeszcze nie było, jego publikowanie byłoby przedwczesne. Sądzę jednak, że autor dane te już w ogromnej większości uwzględnił. Wątpliwości co do wartości podanych przezeń oznaczeń można by rozwiązać, dołączając do map krótką część tekstową, komentującą najbardziej zaskakujące znalezienia, cytując odnośne okazy zielnikowe, podając na czym oparto oznaczenia w grupach krytycznych, ewentualnie kto ze specjalistów potwierdził oznaczenia autora, itd. Równocześnie należałoby ustosunkować się w sposób krytyczny do dat dawniejszych badaczy, określając wyraźnie, które z nich autor potwierdził, które uważa za wątpliwe, a które za zupełnie nieprawdopodobne. Te ostatnie nie powinny w ogóle znaleźć się na

mapach. Pewne szczególnie krytyczne grupy (np. rodzaje *Rubus*, *Rosa*, *Alchemilla*, *Euphrasia*, sekcja *Ovinae* rodzaju *Festuca* itd.) mogą być kartowane tylko w oparciu o okazy zielnikowe. Tekst pracy nie wyjaśnia, w jaki sposób je potraktowano.

W części tekstowej należałoby również przeprowadzić wyraźny podział opracowanych gatunków na: (1) rodzime składniki flory Lubelszczyzny, (2) gatunki obcego pochodzenia, zdomowione, (3) gatunki obcego pochodzenia, pojawiające się tylko przejściowo. Tych ostatnich należałoby pozostawić w opracowaniu jak najmniej; w każdym razie nie powinno się wśród nich absolutnie uwzględniać roślin uprawnych, tylko przejściowo dziczejących (ergasjofitów), takich jak np. żyto, pszenica, kukurydza czy ziemniak! To samo dotyczy egzotów (głównie drzew i krzewów) sadzonych w ogrodach, parkach i na cmentarzach. Ich uwzględnienie przez autora całkowicie rozbija koncepcję atlasu i wprowadzać może użytkowników w błąd co do indygenatu poszczególnych gatunków. Żaden ze znanych mi atlasów florystycznych nie uwzględnia roślin uprawnych – takie dane publikuje się ewentualnie osobno, w specjalnych opracowaniach o odmiennej metodzie i innej konwencji kartograficznej.

Ważnym dopełnieniem części tekstowej byłoby podanie dla każdego gatunku zwięzłej charakterystyki siedlisk, jakie zajmuje on na Lubelszczyźnie. Pozwoli to czytelnikowi wyrobić sobie lepszą opinię co do rodzimości względnie synantropijnego charakteru poszczególnych składników flory.

Opublikowana tylko w postaci zbioru map, bez krótkiego krytycznego komentarza, będzie omawiana praca budzić liczne wątpliwości użytkowników i skutkiem tego nie spełni swego zadania jako wiarygodne źródło informacji.

PROPOZYCJA NAJWAŻNIEJSZYCH ZMIAN W PRZEDŁOŻONYM MASZYNOPIsie

Rozdział wstępny napisany jest bardzo niejasno i chaotycznie. Wymaga on szczególnie starannego przemyślenia i przestylizowania, gdyż tworzy klucz dla całego dzieła i decyduje o jego czytelności, a tym samym wartości użytkowej. Proponuję napisanie tego rozdziału na nowo, z uwzględnieniem sugestii oznaczonych na marginesie maszynopisu. Szczególny nacisk należy położyć na jednoznaczne i precyzyjne określenie metodyki opracowania i wyjaśnienie zastosowanych na mapach sygnatur.

Ryciny wprowadzające (1–15) są pozbawione objaśnień i zupełnie nie przygotowane do druku. Należy

starannie zredagować ich podpisy i wypracować jednolitą dla wszystkich koncepcję graficzną (uwzględniającą m. in. stopień ostatecznego zmniejszenia).

Streszczenie pracy przeznaczone do tłumaczeń na język obcy jest absolutnie za szczupłe. Winno być ono niemal dosłownym powtórzeniem rozdziału pierwszego. Mimo swej szczupłości zawiera jednak pewne informacje, pominięte w rozdziale pierwszym, które się tam powinny bezwzględnie znaleźć. Dowodzi to, jak nie dopracowany i chaotyczny jest jeszcze układ dzieła.

Indeks gatunków powinien znaleźć się na końcu pracy i być złożony możliwie jak najoszczędniej (ale z pozostawieniem synonimów). Autor nie wyjaśnił, co oznaczają symbole „?” i „!” przy nazwach gatunków.

Mapy rozmieszczenia gatunków są w przedłożonej przez autora szkicowej postaci mało czytelne, co ogromnie utrudnia ich ocenę pod względem merytorycznym. Nie nadają się w tym stanie do przerysowania – konieczne jest o wiele staranniejsze przygotowanie pierwowrysów przez autora. Moim zdaniem należy umieszczać tylko po jednym gatunku na każdej mapie, a nie łączyć ze sobą dwu lub więcej gatunków (nawet najrzadszych). Łączenie takie zaburza układ systematyczny i bardzo utrudnia korzystanie z atlasu.

Bibliografia (pominięta przez autora) stanowi integralną część opracowania i powinna się w nim koniecznie znaleźć (oczywiście z uwzględnieniem tylko tych pozycji, które faktycznie wykorzystano przy kreśleniu map).

Wszystkie mapy atlasu powinny być wykonane taką samą techniką, z zastosowaniem bardzo rygorystycznie ujednoliconych sygnatur (które winny być objaśnione na początku atlasowej części dzieła). Należy ograniczyć do niezbędnego minimum sygnatury wyjątkowe, stosowane na jednej lub kilku mapach i tam objaśnione. Niesłuszne jest pominięcie na mapach stanowisk, na których dany gatunek wyginął, choć występował tam dawniej. Stanowiska takie winny być oznaczone odrębnym, zarezerwowanym tylko dla nich znakiem.

Mocno kontrowersyjna jest sprawa stosowania szrafu na obszarach gdzie jakiś gatunek występuje powszechnie. Osobiście wolałbym same tylko mapy punktowe. Jeśli autor obstaje przy użyciu szrafu, winien bardzo precyzyjnie wyjaśnić warunki, w jakich to czyni, i z pełną konsekwencją stosować się do nich. Podane obecnie (w rozdziale wstępnym) wyjaśnienie przyjętej procedury jest kompletnie niezrozumiałe; obawiam się, że kryje się za nim mocna dowolność w postępowaniu.

Nomenklatura łacińska gatunków winna być w pełni ujednolicona w oparciu o jedno dzieło. Może to być – jak przyjmuje autor – FLORA EUROPAEA, ale w tym przypadku należy podać jako synonimy nazwy używane dotąd w Polsce (wg ROŚLIN POLSKICH Szafera, Kulczyńskiego i Pawłowskiego). Uwaga ta dotyczy wyłącznie spraw nomenklatorycznych – ujęcia systematyczne (ranga taksonów: gatunki czy podgatunki, szeroki lub wąski zakres rodzajów i.t.d.) winny być określone w oparciu o samodzielne przemyslenia autora i nie mogą być niewolniczym naśladowaniem ujęć obcych.

UWAGI SZCZEGÓŁOWE

Oznaczone zostały ołówkiem w odpowiednich miejscach maszynopisu i na pierwowrysach map. Ze względu na niewykończony stan opracowania autorskiego nie mogły wyczerpać wszystkich koniecznych zmian i poprawek. Ostateczną korektę można będzie przeprowadzić dopiero po wykończeniu dzieła przez autora.

W Krakowie, dnia 28 sierpnia 1984 roku

/ – / Jan Kornaś
(pieczętka) Prof. dr Jan Kornaś

RECENZJE BOOK REVIEWS

SUKOPP H., NUMATA M., HUBER A. (red.), *Urban ecology as the basis of urban planning*. SPB Academic Publishing bv, The Hague, The Netherlands. 1995, ss. VII + 218, ryc. 40, tab. 21. Cena 75.00 DM. ISBN 90-5103-096-7.

Ekologia miast (i szerzej – terenów zabudowanych) budzi ostatnio coraz większe zainteresowanie. Omawiana książka jest drugą pozycją z tej dziedziny, redagowaną z udziałem H. Sukoppa [por. Kornaś, *Wiad. Bot.* 36 (1/2): 118, 1992]. Opiera się głównie na referatach wygłoszonych w 1990 r. na kongresie Międzynarodowego Towarzystwa Ekologicznego INTECOL w Jokohamie, w Japonii. Zawiera jednak także inne opracowania, a jej celem jest m.in. tworzenie podstaw naukowych dla działań praktycznych.

Na całość składa się 13 rozdziałów ujętych w 5 grup tematycznych. W grupie 1: „teoria i metodolo-

gia”, L. Trepl (z Niemiec) przedstawia rozwój i zakres ekologii miast (wspomina m.in. o międzynarodowej konferencji w Warszawie w 1992 r.), dyskutuje przydatność istniejących koncepcji ekologicznych dla charakteryzowania biocenoz terenów zurbanizowanych i wskazuje na kierunki prac, które są potrzebne. P. Pyšek z Czech prezentuje przegląd studiów dotyczących spontanicznej roślinności w miastach Środkowej Europy, m.in. Polski. Grupę 2: „miasta” rozpoczyna praca E. Pignatiego i in. na temat roślinności zabytków archeologicznych w środkowych Włoszech – podkreślona jest m.in. jej rola dekoracyjna dla starożytnych ruin. D. Brandes z Niemiec porównuje florę „starówek” w kilkudziesięciu miastach europejskich, zwracając uwagę na podobieństwa i różnice pomiędzy nimi. Autorzy z Chin – Hu Dan i in. – opisują florę i roślinność liczącego ok. 600 lat miasta Tianjin i jego okolicy. Praca zawiera m.in. obszerną listę spontanicznych chwastów, wśród których są gatunki wspólne z Europą. G. Broll i B. Keplin podają wyniki eksperymentalnych badań w mieście Dorsten w Niemczech, gdzie stwierdzono, iż rozmaite traktowanie trawników ma wpływ na roślinność, faunę i glebę.

W obrębie grupy 3: „wsie” znajduje się studium H. Kehla z Niemiec, wykonane w niewielkiej osadzie koło Antalaya w Turcji, obrazujące wpływ tradycyjnej gospodarki na roślinność, głównie śródziemnomorską makie. S. Hejny i P. Pyšek wykazują z kolei jak w Czechach zmieniają się liczby zbiorowisk i gatunków roślinnych w zależności od charakteru i wielkości osiedli ludzkich. Grupę 4: „zielone przestrzenie” rozpoczyna praca M. Gödde i in. dotycząca Düsseldorfu w Niemczech. Wzięto pod uwagę wszystkie istniejące tam typy siedlisk i określono, jaka jest liczba gatunków roślin naczyniowych i wybranych grup zwierząt w ich obrębie. Dane zamyka mapa z propozycjami ochrony, lub innego postępowania, w stosunku do poszczególnych środowisk. Następne studium pochodzi – jako jedyne – z warunków tropikalnych. Jest to opracowany przez J. O. Rieleya i S. E. Page (z Anglii) program zachowania, względnie utworzenia zielonych przestrzeni na terytorium federalnym w Kuala Lumpur w Malezji. Kolejny artykuł – K. Fujiwara – dotyczy Japonii i opisuje metody wypracowane przez prof. A. Miyawaki dla restytucji drzew i zalesień na terenach, gdzie uległy one zniszczeniu. Za podstawę ma służyć przy tym rozeznanie potencjalnej roślinności naturalnej. W ostatniej grupie 5: „ekologia człowieka” H. Obara przedstawia (również dla Japonii) informacje o wielokierunkowych studiach podjętych nad rozwojem miast, w związku z perspektywą dalszego wzrostu ich ludności w XXI w. Omówionym

bliżej przykładem są zmiany fauny, związane z rozwojem Tokyo. L. W. Vandruuff i in. z USA dają dogłębną analizę roli zwierząt w miastach; wymieniają zarówno gatunki szkodliwe jak te, które mogą być z wielu względów pożądane i o których utrzymanie, względnie reintrodukcję, należy się starać.

Książka o ekologii miast zawiera rozważania teoretyczne, ścisłe dane z wielu krajów i koncepcje rozmaitych autorów, nie tylko europejskich. Tekst uzupełniają wykresy, szkicowe mapy (plany) i tabele m.in. fitosocjologiczne. Literatura – nieraz obszerna – cytowana jest przy rozdziałach poszczególnych autorów. Całość stanowi ważne źródło informacji nie tylko dla ekologów, ale i szerszego grona biologów, a także geografów, urbanistów i specjalistów z zakresu ochrony przyrody i ochrony środowiska.

Anna MEDWECKA-KORNAS

RAYNAL-ROQUES A. *La botanique redécouverte*. INRA Editions, Belin, Paris, 1994. ss. 511, ryc. 137. Cena 170 FRF. ISBN 2-7011-1610-4.

Oryginalny w formie, uniwersytecki podręcznik uwzględnia fakty i zagadnienia botaniczne, które winien znać każdy, kto w swojej działalności lub zainteresowaniach spotyka się z roślinami. Przeznaczony jest on dla studentów, praktyków (autorka wymienia lekarzy, weterynarzy, farmaceutów, agronomów, ogrodników, ekologów – można by tu dodać także biologów molekularnych), amatorów-botaników i miłośników botaniki.

Autorka, profesor Narodowego Muzeum Przyrodniczego w Paryżu, odpowiedzialna m.in. za jego działalność dydaktyczną, dobrze znająca florę obszarów międzyzwrotnikowych z własnych badań i wypraw naukowych w pasie tropikalnym, wywiązała się z zadania z wyjątkowym dydaktycznym talentem. Trudne do referowania problemy przedstawione są w sposób maksymalnie prosty i jasny. Znaczenie terminów i nazw greckich i łacińskich, sprawiające współcześnie wiele trudności czytelnikom, tłumaczone jest bezpośrednio w tekście.

W układzie książki wyodrębniają się trzy harmonijnie powiązane elementy wykładu: zasadnicze wiadomości wyodrębnione są normalnym drukiem, petitem konkretne przykłady, uzupełnienia i wyjaśnienia, niekiedy o charakterze anegdotycznym lub refleksyjnym. Trzecim elementem są ilustracje, które nie są wyłącznie dodatkiem objaśniającym tekst, lecz stanowią odrębną całość referującą określony temat. Mocną stroną części ilustracyjnej są schematy ułatwiające zrozumienie trudniejszych zagadnień. Należy podkre-

ślić fakt niezbyt często spotykany w podręcznikach uniwersyteckich: na 137 rycin tylko 20, w tym 15 w części historycznej i taksonomicznej, zaczerpniętych zostało z publikacji innych autorów. Wszystkie pozostałe są oryginalnymi dziełami autorki, wykonanymi wyłącznie dla potrzeb jej książki. Autorka świadomie zrezygnowała z zamieszczania kolorowych ilustracji aby nie zwiększać ceny podręcznika, a mimo to całość pozostaje atrakcyjna dla czytelnika przyzwyczajanego obecnie do barwnych publikacji. Przyczynia się do tego m.in. przyciągające uwagę sugestywne tytuły i podtytuły podkreślające ich ważność bez spłykania zagadnień.

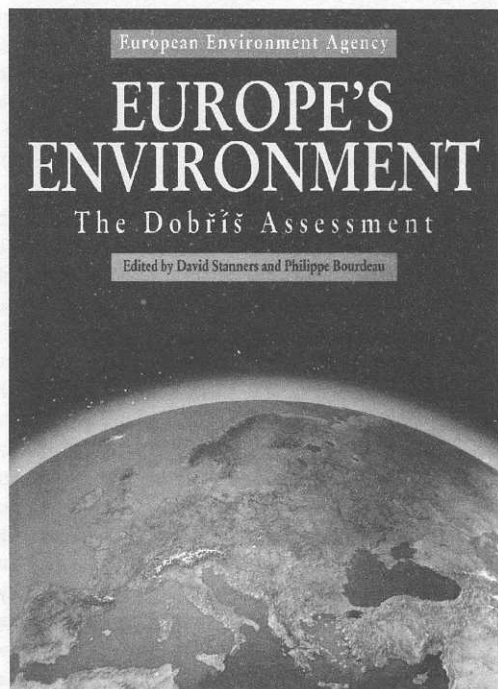
Treść książki zestawiona jest w czterech grupach. Pierwsza, traktowana jako wstęp, obejmuje historię myśli botanicznej od Arystotelesa do czasów współczesnych. W drugiej grupie rozdziałów omawiane są problemy związane z nazewnictwem i klasyfikacją roślin oraz ze znaczeniem systematyki i taksonomii w nauce, z historią świata roślinnego i ewolucją. W trzeciej grupie autorka omawia zróżnicowanie roślin od *Cryptogamae* do *Angiospermae* w zakresie szeroko pojętej morfologii, fizjologii, metabolizmu i ekologii na tle ewolucji. Czwarta grupa tematyczna, zatytułowana „Sukces *Angiospermae*” dotyczy cech roślin okrytozalążkowych, które przyczyniły się do ich sukcesu biologicznego: zróżnicowania sposobów życia, typów biologicznych, rozmnażania, związków ze zwierzętami. Część ostatnia obejmuje zagadnienia zróżnicowania organów roślin, tj. korzenia, pędu, liści, kwiatów i owoców, w łączności z ich funkcjami. Książkę zamyka rozdział zawierający wnioski i refleksje autorki na temat zróżnicowania i jedności form życia: roślin i zwierząt oraz stosunku człowiek-przyroda, człowiek-roślina, jako stosunków, których istotą nie jest podległość lub przeciwstawienie, lecz wzajemne powiązanie uzupełniających się jednostek. Istota tych powiązań staje się szczególnie ważna w czasie, gdy proces destrukcji dziedzictwa ekologicznego i roślinnego doznaje niebezpiecznego przyspieszenia.

Wartość książki podnosi nadto obszerny, doskonale skonstruowany indeks terminów i nazw roślin oraz słowniki – terminologiczny i etymologiczny. W tym ostatnim przetłumaczone są terminy, przedrostki i przyrostki pochodzące z języka greckiego i łacińskiego.

Podręcznik, za który autorka nagrodzona została prestiżową nagrodą Francuskiej Akademii Nauk, zasługuje na polecenie nie tylko studentom, praktykom i miłośnikom botaniki, ale i profesjonalnym botanikom i wykładowcom botaniki.

Romana CZAPIK

STANNERS D., BOURDEAU PH. (red.), *Europe's Environment: the Dobris Assessment*, European Environment Agency, Copenhagen, 1995. ss. xxiv + 712, liczne tabele, ryciny, mapy i zdjęcia, format 21.0 x 29.7 cm. ISBN 92-826-5409-5.

Ten imponujący swoimi rozmiarami raport powstał dzięki ponad trzyletniej pracy kilkuset ekspertów, pochodzących ze wszystkich krajów Europy, na zamówienie Ministrów Ochrony Środowiska zgromadzonych na konferencji w Dobris (Republika Czeska) w lipcu 1991 roku. Finansowe wsparcie temu przedsięwzięciu zapewnił Program Phare.

Uwagę czytelnika zwraca przede wszystkim niespotykane nagromadzenie informacji – rzeczywiste kompendium wiedzy na temat środowiska biotycznego i abiotycznego ok. 50 regionów Europy do roku 1993. Informacja ta, przedstawiona w 38 rozdziałach, z których każdy jest bogato ilustrowany (kolorowe wykresy i mapy), zaopatrzony w liczne tabele i „boxy” oraz spis literatury, powoduje, że studiowanie opracowania jest dużą przyjemnością. Nawet wyszczególnienie tytułów rozdziałów dzieła zajęłoby zbyt dużo miejsca. Dość stwierdzić, że wszystkie najważniejsze problemy „środowiskowe” Europy, takie jak np. emisje przemysłowe, zakwaszenie, zmiany klimatu, wymieranie gatunków, itp. są wyczerpująco naświetlone. W

rozdziale 39 – „Ogólne stwierdzenia” – zaakcentowano m.in. potrzebę dostępności informacji ekologicznej. Temu celowi ma służyć wydanie w przyszłości raportu na CD-ROMie, jego wersji popularnej oraz atlasu środowiskowego. W rozdziale 40 – „Najważniejsze fakty i przeciwdziałanie” – streszczone zostały najważniejsze informacje dotyczące ogólnie pojętej ochrony przyrody i środowiska Europy oraz lista pilnych przedsięwzięć, mających na celu polepszenie jakości życia Europejczyków. Pracę z dziełem ułatwiają indeksy: rzeczowy (ogólny), geograficzny oraz dwa Dodatki: „Inwentaryzacja 56 najważniejszych problemów środowiskowych” oraz „Zakres informacji i niewiadome”. W ostatnim przedstawiono obszary wiedzy, które wymagają większego niż dotychczas wysiłku poznawczego.

Raport tej edycji będzie jeszcze przez kilka lat niezastąpionym źródłem informacji dla osób zajmujących się zawodowo ochroną środowiska i przyrody. Przede wszystkim godny polecenia jest dla wszystkich zajmujących się edukacją ekologiczną.

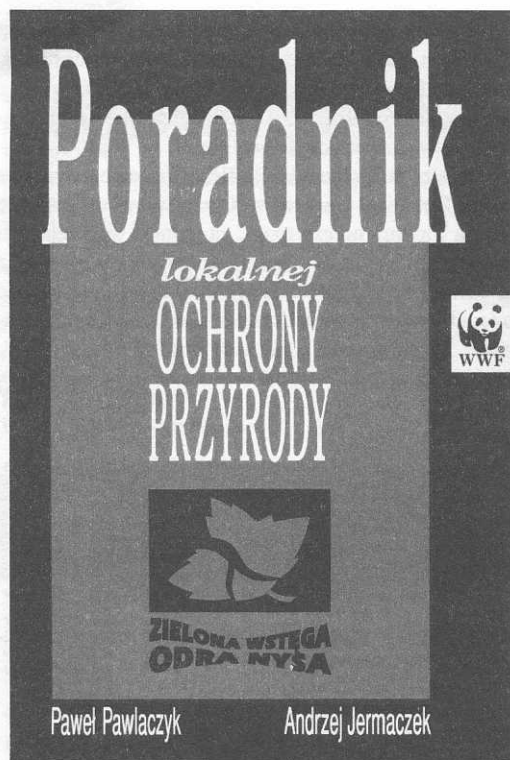
Adres dystrybutora: Business Foundation, ul. Krucza 38/42, 00-512 Warszawa, tel. (22) 621 99 93, 628 28 82, fax: 12 00 77.

Józef MITKA

PAWLACZYK P., JERMACEK A. *Poradnik lokalnej ochrony przyrody*. Wydawnictwo Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin, 1995. ss. 241. ISBN 83-903831-0-1.

Postępy cywilizacji, zachodzące często kosztem przyrody sprawiają, że zmienia się stosunek człowieka do otaczającego środowiska naturalnego. Jesteśmy świadkami uświadomienia zagrożeń wynikających z naruszenia równowagi biosfery. Ochrona przyrody staje się wspólnym wyzwaniem. Aby stała się skuteczna, musi być realizowana powszechnie. Jest to myśl przewodnia omawianej publikacji. Pewnym *novum* ujęcia jest, że nie jest adresowana do wąskiego grona specjalistów lecz do szerokiego spektrum odbiorców.

Poradnik został przygotowany i wydany w ramach projektu World Wide Found For Nature przez pracowników naukowych Drawieńskiego Parku Narodowego, działających w Lubuskim Klubie Przyrodnika, którzy wykorzystali swoje osobiste doświadczenia w działalności „ochroniarskiej”. Publikacja zawiera szereg wskazówek praktycznych, a także, w sposób wyważony, teoretyczne rozważania dotyczące nowoczesnych koncepcji ochrony przyrody. Na wstępie autorzy przedstawiają czytelnikowi podstawowe cele ochrony przyrody, aby w dalszej części, w sposób

związły i przejrzysty, przedstawić „kuchnię” działalności ochroniarskiej: sposoby gromadzenia informacji (wykorzystanie bibliografii przyrodniczej, map, zdjęć lotniczych, sporządzanie własnych notatek itp.) oraz wskazówki dotyczące metod opisu zmienności szaty roślinnej i świata zwierzęcego. Ze względu na niejednokrotnie złożoność badanych obiektów, autorzy zadbali o przedstawienie źródeł informacji, gdzie zainteresowany może liczyć na pomoc specjalisty. Rozdziały „Co chronić” i „Jak chronić” zajmują główną część *Poradnika*. W rzeczywistości jest to praktyczny kurs nowoczesnej ochrony przyrody, nie stroniący od teoretycznych zagadnień przedstawionych w sposób uporządkowany i przejrzysty. Nie sposób wymienić w krótkiej notatce wszystkich poruszanych tam zagadnień; dość wymienić tak interesujące, jak: tendencje dynamiczne gatunków i zbiorowisk roślinnych, ochrona lokalnych populacji, wpływ człowieka na trwałość ekosystemów itp.

Na podkreślenie zasługuje przejrzysty układ książki. Każdy rozdział zakończony jest „boxem” zatytułowanym „Warto przeczytać”, gdzie czytelnik znajdzie literaturę pogłębiającą dane zagadnienie. Książkę kończy słowniczek trudniejszych pojęć, wyczerpujący spis literatury i indeks, które w znaczący

sposób podnoszą wartość dydaktyczną *Poradnika*. Tekst uzupełniają ryciny, których jednak jest, wydaje się, za mało, a niektóre są niezbyt czytelne. „Lokalny przyrodnik”, pracujący w terenie znajdzie natomiast wyczerpującą listę adresów umożliwiających kontakt z instytucjami zajmującymi się praktyczną ochroną przyrody.

Autorzy postawili sobie za cel zaszczepienie na rodzimym, lokalnym gruncie nowoczesnych koncepcji ochrony przyrody. Przedsięwzięcie to należy zaliczyć do udanych i niezwykle pożytecznych. W założeniu głównymi adresatami *Poradnika* są absolwenci studiów przyrodniczych, którzy po ich ukończeniu trafią do pracy w lokalnej administracji, albo mają przynajmniej wpływ na jej działania. W moim przekonaniu książkę można polecić również nauczycielom przyrody szkół średnich, a także uczniom, którzy znajdują w niej liczne wskazówki i konkretną informację, podbudowaną praktycznym doświadczeniem, dotyczącą zagadnienia „ochrona przyrody”. *Poradnik* powinien znaleźć się przede wszystkim w rękach młodzieży skupionej w przyszkolnych „kółkach ekologicznych” i uczącej się w klasach o poszerzonym programie nauczania przyrody. Należy sobie życzyć, aby nie zawiodły mechanizmy dystrybucji książki i trafiła ona do jak najszerszego grona zainteresowanych.

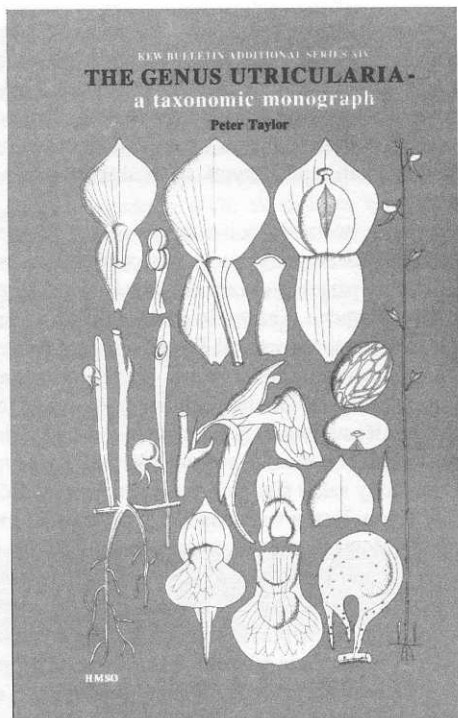
Adres wydawnictwa: Wydawnictwo Lubuskiego Klubu Przyrodników, ul. 1 Maja 22, 66–200 Świebodzin, tel. (688) 282 36

Józef MITKA

TAYLOR P. *The genus Utricularia – a taxonomic monograph*. Kew Bulletin Additional Series XIV. Her Majesty's Stationery Office, London, 1989, ss. xi+724, 214 ryc., 8 tab. Miękka opr., format 15.4 × 24.3 cm. Cena 40.00 £ ang. ISBN 0–11–250046–3.

Światowa monografia rodzaju *Utricularia* pióra P. Taylora, imponująca objętością ponad 700 stron druku i bardzo staranną szatą edytorską, to wynik ponad czterdziestoletnich zainteresowań autora tą dość szczególną grupą roślin. Bogactwo różnorodności zarówno morfologicznej, jak i ekologicznej jej przedstawicieli zadziwi zapewne niejednego botanika. W monografii rodzaj *Utricularia* podzielony jest na dwa podrodzaje, 35 sekcji i 214 gatunków.

W części wstępnej, na 56 stronach, przedstawiona jest historia poznania rodzaju, charakterystyka morfologiczna organów wegetatywnych i generatywnych, ilustrowana bardzo wysokiej klasy fotografiami SEM, przedstawiającymi skulpturę nasion, a ponadto omówione są rzeczowo zagadnienia związane z reprodu-

kcją, ewolucją, ekologią i rozmieszczeniem geograficznym. Rozmieszczenie geograficzne wszystkich znanych gatunków *Utricularia* przedstawione jest na obszarze dziewięciu makroregionów w formie tabelarycznej; w monografii brak jest map rozmieszczenia.

Wydzieloną część stanowią klucze do oznaczania gatunków występujących na obszarze następujących czterech dużych regionów: 1. Europa, Północna Afryka i Azja po Nową Gwineę, 2. Australia, Nowa Zelandia i Nowa Kaledonia, 3. Afryka na południe od Sahary i Madagaskar, 4. Ameryka wraz z Grenlandią, Karaibami, wyspami Galapagos i Hawajami. Stanowi to znaczne ułatwienie dla użytkowników chcących oznaczyć materiał pochodzący z określonego obszaru.

W części taksonomicznej monografii znajdują się klucze do oznaczania podrodzajów, sekcji i gatunków w układzie systematycznym, opisy poszczególnych taksonów ponadgatunkowych i gatunków sporządzone zgodnie z tradycją szkoły botanicznej z Kew, źródła ilustracji oraz krótkie charakterystyki siedlisk i uwagi taksonomiczne. Zwraca uwagę szczególnie staranne zestawienie synonimów i typów nomenklatorycznych. Wszystkie gatunki ilustrowane są znakomitymi całostronicowymi rysunkami kreskowymi, które przedstawiają pokrój roślin i wiele szczegółów morfologicznych o znaczeniu diagnostycznym, głównie kwiatów i pęcherzyków. Brak wykazu okazów bada-

nych przez autora przypuszczalnie należy tłumaczyć ogromem materiału objętego badaniami – autor prze studiował ponad 50 tysięcy arkuszy zielnikowych z wielu kolekcji; prowadził też ekstensywne badania terenowe w różnych częściach globu.

W słowie wstępnym Ghilleen T. Prance, dyrektor Royal Botanical Gardens w Kew pisze, że monografię Petera Taylora należy uznać za jedną z ważniejszych monografii obecnego wieku i trudno się nie zgodzić z tą opinią. Specjalistyczne biblioteki powinny zadbać o to, aby w ich zbiorach znalazła się recenzowana pozycja.

Jan J. WÓJCICKI

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- INTERNATIONAL ALPINE GARDEN CONFERENCE „SOUTHERN ALPINE '96”, 5–10 I 1996
Informacja: The Secretary, Southern Alpines '95, 1/37 Augusta St., Redcliffs, Christchurch, NEW ZEALAND
Tel./Fax: +[64] 3/384 21 70
- PLANT LIFE HISTORIES: ECOLOGICAL CORRELATES AND PHYLOGENETIC CONSTRAINTS, 21–22 II 1996
Informacja: The Scientific Meetings Secretary, The Royal Society, 6 Carlton House Terrace, London SW1Y 5AG, UNITED KINGDOM
- RESTORATION ECOLOGY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT, 27–29 III 1996
Informacja: Swiss Federal Institute of Technology Zürich, Geobotany Secretariat, Zürichbergstrasse 38, CH-8044 Zürich, SWITZERLAND
Fax: +[41] 1/632 12 15
E-mail: lee@umnw.ethz.ch
- 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE „EMPIRES OF NATURE”, 11–12 IV 1996
Informacja: Dr. Jane Pickering, The University Museum, Parks Rd., Oxford, OX1 3PW, ENGLAND
Tel. +[44 865] 272 950
Fax: +[44 865] 272 970
E-mail: jane.pickering@oum.ox.ac.uk
- INTERNATIONAL SYMPOSIUM „DIFFERENTIATION PATTERNS OF PLANT POPULATIONS AND ADAPTIVE MECHANISMS”, 11–14 IV 1996
Informacja: Prof. Shoichi Kawano, SSSB International Symposium, Department of Botany, Faculty of Science, Kyoto University, Sakyo-ku, Kyoto 606–01, JAPAN
Tel. +[81 75] 75 34 131

Fax: +[81 75] 75 34 122

E-mail: j5154@sakura.kyoto-u.ac.jp

- SEMINARIUM „MOŻLIWOŚCI I SPOSOBY UNATURALNIANIA UKŁADÓW EKOLOGICZNYCH”, 12–13 IV 1996

Informacja: Lubuski Klub Przyrodników, Ul. 1 Maja 22, 66–200 Świebodzin
Tel. +[688] 28 236

- II INTERNATIONAL CONGRESS ON THE SYSTEMATICS AND ECOLOGY OF MYXOMYCETES, 15–20 IV 1996

Informacja: Dr C. Lado, Real Jardin Botanico, CSIC. Pza. de Murillo, 2, 28014 Madrid, SPAIN
Fax: +(341) 420 01 57
E-mail: lado@ma-rjb.csic.es

- INTERNATIONAL WORKSHOP „ADVANCED TECHNIQUES IN PLANT CELL CULTURES”, 14–19 IV 1996

Informacja: Dr. Ladislav Havel, Department of Botany and Plant Physiology, Mendel University of Agriculture and Forestry, Zemedelska 1, 613 00 Brno, CZECH REPUBLIC
Tel. +[42 5] 45 133 011
Fax: +[42 5] 45 133 025
E-mail: botanika@mendel.vszbr.cz

- SIXTH PARASITIC WEED SYMPOSIUM, 16–18 IV 1996

Informacja: Secretaria de „6th Parasitic Weed Symposium”, Centro de Investigación y Desarrollo Agraria, Apartado 4240, 14080 Cordoba, SPAIN
Tel. +[34] 57/29 38 33
Fax: +[34] 57/20 27 21

- „GLOBAL GENETIC RESOURCES: ACCESS, OWNERSHIP AND INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS” – ANNUAL MEETING OF THE ASSOCIATION OF SYSTEMATICS COLLECTIONS (ASC), 19–22 V 1996

Informacja: Dr. Amy Y. Rossman, USA
Tel. 301/504 5364
Fax: 301/504 5810
E-mail: amy@fungi.ars-grin.gov

- FIFTH QUADRENNIAL INTERNATIONAL ORGANIZATION OF PALEOBOTANY CONFERENCE, 30 VI – 5 VII 1996

Informacja: Dr Bruce H. Tiffney, Department of Geological Sciences, University of California, Santa Barbara, CA 93106, USA
Fax: +805 893 23 14
E-mail: tiffney@magic.ucsb.edu

- V SIMPOSIO DE BOTANICA, 10–13 VII 1996

Informacja: Lic. Carlos Zavaro Pérez, Dpto. Plantas Vasculares, Instituto de ecología y Systemática, Carretera de Varona, Km 3 1/2, C. P. 10800, A. P. 8010, Boyeros, Ciudad de la Habana, CUBA

Fax: +[537] 333 758 lub +[537] 331325

E-mail: ecologia@cenial.cu

- THE LIFE AND DEATH OF THE CELL (The Conference Assistant, 4th IUBMB Conference), 14–17 VII 1996

Informacja: The Conference Assistant (4th IUBMB Conference), The Biochemical Society, 59 Portland Place, London W1N 3AJ, UNITED KINGDOM
Tel. +171 580 5530
Fax: +171 637 7626

- INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON FLORISTIC DIVERSITY AND CHARACTERISTICS OF EAST ASIA, 25–28 VII 1996

Informacja: Prof. Wu Sugong, Secretary General, International Symposium on Floristic Diversity and Characteristics of East Asia, Kunming Institute of Botany, Chinese Academy of Sciences, Heilongtan, Kunming, Yunnan 650204, THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA
Tel. +[86] 871/515 06 60
Fax: +[86] 871/515 02 27

- FIFTH INTERNATIONAL CONGRESS OF SYSTEMATIC AND EVOLUTIONARY BIOLOGY, 17–24 VIII 1996

Informacja: IBUSZ Congress Dept., RCS: 551-003-096 ICSEB V., H-1053 Budapest, Ferenciek tere 2, HUNGARY
Tel. +[36-1] 118-3362 lub +[36-1] 117-5717
Fax: +[36-1] 118-9161

- SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM AND WORLD CONGRESS ON THE PRESERVATION OF NATURAL SCIENCE COLLECTIONS „NATURAL SCIENCE COLLECTIONS – A RESOURCE FOR THE FUTURE”, 20–24 VIII 1996

Informacja: Dr. Chris Collins, Natural Sciences Congress '96, Geological Conservation Unit, Department of Earth Sciences, Downing St., Cambridge, CB2 3EQ, ENGLAND
Tel. +[44 223] 62 522
Fax: +[44 223] 60 779

- SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON PLANT LIFE OF SOUTH ASIA, 25–29 VIII 1996

Informacja: Prof. Dr. M. Qaiser, Convener, Second International Symposium on Plant Life of South Asia, Department of Botany, University of Karachi, Karachi-75270, PAKISTAN
Tel. +[92 21] 472 828
Fax: +[92 21] 49 68 833 lub +[92 21] 49 63 124

- CONFERENCE „SYSTEMATICS AND BIOLOGICAL COLLECTIONS”, 27–30 VIII 1996

Informacja: Dr. C. R. Tyrie, Department of Botany, Ulster Museum, Botanic Gardens, Belfast BT9 5AB, Northern Ireland, UNITED KINGDOM
Tel. +[44] 1232/38 12 51
Fax: +[44] 1232/66 55 10
E-mail: crt@belumreg.demon.co.uk

- CHINESE BOTANY OF THE NEXT CENTURY – SYSTEMATICS, PHYTOGEOGRAPHY, AND RELATED FIELDS, VIII lub IX 1996

Informacja: Prof. dr Wu Su-Gong, Kunming Institute of Botany, The Academy of Sciences of China, Heilongtan, Kunming, Yunnan 650204, P. R. CHINA
Tel. +[86] 871/515 06 60
Fax: +[86] 871/515 02 27

- INTERNATIONAL CONFERENCE „REPRODUCTIVE BIOLOGY 96 IN SYSTEMATICS, CONSERVATION AND ECONOMIC BOTANY”, 2–5 IX 1996

Informacja: Dr. Simon Owens, Royal Botanic Gardens, Kew, Richmond, Surrey TW9 3AE, UNITED KINGDOM

- CONFERENCE „WORLD HERITAGE TROPICAL FORESTS: SCIENCE FOR BETTER CONSERVATION MANAGEMENT”, 2–6 IX 1996

Informacja: Conference Secretariat, AUSTRALIA

Tel. +[61] 7/369 04 77

Fax: +[61] 7/369 15 12

- XIII CONGRESS OF THE INTERNATIONAL UNION OF PREHISTORIC AND PROTOHISTORIC SCIENCES, 8–14 IX 1996

Informacja: Alla Segreteria del XIII Congresso. U.I.S.P.P.,

Casa Saffi, Via S. Marchesi, 12, I-47100 Forlì, ITALY

Tel. +[39] 543/357 25

Fax: +[39] 543/358 05

- 3RD INTERNATIONAL SYMPOSIUM AND EXHIBITION ON ENVIRONMENTAL CONTAMINATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE, 10–13 IX 1996

Informacja: Prof. dr. Tomasz Winnicki, Politechnika

Wrocławska, Wyb. Wyspiańskiego 27, 50–370 Wrocław

Tel. & Fax: +71 229892

E-mail: WINNICKI@pwr.wroc.pl

- 1966 COMMEMORATIVE CONFERENCE „THE SCIENTIFIC SAVANT IN NINETEENTH CENTURY AUSTRALIA” & „BEYOND THE FLORAS”, 22–24 & 26–28 IX 1996

Informacja: 1996 Commemorative Conference Committee,

Royal Botanic Gardens, Birdwood Avenue, South Yarra

Vic. 3141, AUSTRALIA

Tel. +613 655 23 00

E-mail: Entwisle@botany.unimelb.edu.au

- IV CONFERENCE ON PLANT TAXONOMY, 19–22 IX 1996

Informacja: Secretaria d'Organització, Laboratori de

Botanica, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona,

Av. Joan XXIII, s/n., E-08028 Barcelona, SPAIN

Tel. +[34 3] 402 44 90

Fax: +[34 3] 402 18 86

E-mail: taxbot@farmacia.far.ub.es

Kompletna informacja:

<http://www.ub.es/botanica/taxbot.htm>

- FIRST INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE NATURAL HISTORY AND BIOLOGY OF PROTEACEAE, 22–25 IX 1996

Informacja: Andrew W. Douglas, Royal Botanic Gardens, Birdwood Ave, South Yarra, Victoria 3141, AUSTRALIA

Tel: +[61] 3/655 2361

Fax: +[61] 3/655 2350

E-mail: a.douglas@botany.unimelb.edu.au

- MONOCOTS II & 3RD INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON GRASS SYSTEMATICS AND EVOLUTION, 28 IX – 4 X 1996

Informacja: Mrs. Karen Wilson, Monocots II, Royal Botanic Gardens Sydney, Mrs. Macquaires Rd., Sydney, SW 2000, AUSTRALIA

Tel. +[61 2] 23 18 111

Fax: +[61 2] 25 17 231

E-mail: karen@rbgsyd.gov.au

- 100 YEARS HERBARIUM HAUSSKNECHT – JE. SYMPOSIUM ON BOTANICAL SYSTEMATICS AND PLANT GEOGRAPHY, 8–12 X 1996

Informacja: Prof. dr. S. Jost Casper, Institute of Systematic Botany, Friedrich-Schiller-University, Philosophenweg

16, D-07743 Jena, GERMANY

Tel. +[3641] 63 08 53

Fax: +[3641] 63 10 80

- SYMPOZIUM „RZEŻBA I OSADY CZWARTORZĘDOWE OBSZARÓW WSPÓŁCZESNEGO I PLEJSTOCENSKIEGO ZŁODOWACENIA PÓŁKULI PÓŁNOCNEJ” dedykowane Prof. A. Karczewskiemu z okazji 40. lecia pracy naukowej, 17–18 X 1996

Informacja: Mgr Grzegorz Rachlewicz, Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Instytut Badań Czwartorzędu, Ul. Fredry 10, 61–701 Poznań

Fax: +61 530234

E-mail: grzera@hum.amu.edu.pl

- INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON PLANT LIFE OF SOUTH ASIA, 25–29 XI 1996

Informacja: Prof. Dr. M. Qaiser, Convenor, Second International Symposium on Plant Life of South Asia, Department of Botany, University of Karachi, Karachi – 75270, PAKISTAN

Tel. +[92 21] 47 28 28 lub +[92 21] 49 68 833

Fax: +[92 21] 49 63 373 lub +[92 21] 49 63 124

- XVTH CONGRESS OF THE ASSOCIATION FOR THE TAXONOMIC STUDY OF THE FLORA OF TROPICAL AFRICA (A.E.T.F.A.T.), 5–9 II 1997

Informacja: F. Nengomasha, Institute of Environmental Studies, University of Zimbabwe, Box MP 167, Mt Pleasant, Harare, ZIMBABWE

Tel. +[263 4] 303 211 ext. 1481

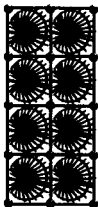
Fax: +[263 4] 333 407

- XVI INTERNATIONAL BOTANICAL CONGRESS (IBC), 1999, St. Louis, MO, USA

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

IV

Conference on Plant Taxonomy
Jornades de Taxonomia Botànica
Jornadas de Taxonomía Botánica
Journées de Taxonomie Botanique

Barcelona 19 - 22 / IX / 1996

First Announcement

Primera Circular

Première Circulaire

Organitzat per:

UNIVERSITAT DE BARCELONA

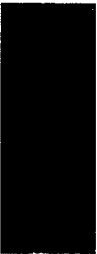

Ajuntament de Barcelona

Amb el suport de:

Comissionat per a Universitats i Recerca
Generalitat de Catalunya

Secretaria d'Organització:
Laboratori de Botànica, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona
Av. Joan XXIII, s/n. - E-08028 Barcelona
Tel. (34-3) 402 44 90 - Fax (34-3) 402 18 86
E-mail: taxbot@farmacia.far.ub.es

Monstera deliciosa Liebm